

**T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
UYGULAMALI PSİKOLOJİ PROGRAMI**

**MEDYANIN TRAVMATİK ETKİSİ: SAVAŞ VE
POLİTİK ŞİDDET HABERLERİNİ TAKİP ETME
DERECESİ İLE RUH SAĞLIĞI SORUNLARI
ARASINDAKİ İLİŞKİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Gamze ÖZPINAR**

**Danışmanı
Doç. Dr. Ebru ŞALCIOĞLU**

İstanbul - 2014

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

.....Psikoloji.....Anabilim/Anasanat Dalı Uygulamalı Psikoloji Programı Tezli Yüksek Lisans
öğrencisiGönül ÖZPİNAR..... tarafından hazırlanan
“ Medyanın Traumatik Etkisi: Savaş ve Politik Şiddet Haberlerini
Takip Etme Derecesi ile Ruh Sağlığı Sorunları Arasındaki İlişki ”
adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Tarihi : 17./06/2014

(Jüri Üyesinin Ünvanı, Adı, Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Ebru ŞALCIÖĞLU.....

.....

Danışman: KING'S Üniv.ASD/ABD Öğr.Üyesi
COLLEGE LONDON

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Meral Gülha.....

.....

.....Halice Üniv. ASD/ ABD Öğr. Üyesi

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Muharrem KÖKLÜ.....

.....

.....Halice Üniv. ASD/ ABD Öğr. Üyesi

Jüri Üyesi:

.....

.....Üniv. ASD/ ABD Öğr. Üyesi (Yedek)

Jüri Üyesi:

.....

.....Üniv. ASD/ ABD Öğr. Üyesi (Yedek)

ÖNSÖZ

Tez çalışmam süresince konunun planlanmasında, istatistiksel analizlerde, bulguların yorumlanmasında değerli hocam Doç. Dr. Ebru Şalcıoğlu'nun çok büyük katkısı bulunmaktadır. Bu zorlu süreçte engin bilgileriyle, büyük emeğiyle bana destek olan, ufkumu açan ve kendisinden çok fazla şey öğrendiğim saygıdeğer hocama en büyük teşekkür ve şükranlarımı sunarım.

Bu süreçte bana hem destek olan, hem de yardımları benim için değerli olan sevgili dostum Şule Aydın'a özel bir teşekkürü borç bilirim. İhtiyaç duyduğumda bana yardımcı olan sevgili dostum Şahin Özden'e ve bana son dönemde tez sürecinde yardımları dokunmuş Deniz Karasapan ve Kadriye Huysal'a çok teşekkür ederim.

Ayrıca tez çalışmam boyunca en başından sonuna kadar hep yanımda olan ve beni motive eden başta babam olmak üzere aileme sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Son olarak veri toplama sürecinde araştırmamın gerçekleşmesini sağlayan ve katkılarıyla özveride bulunan tüm katılımcılara içtenlikle teşekkür ederim.

İstanbul, 2014

Gamze ÖZPINAR

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
KISALTMALAR LİSTESİ	III
TABLO LİSTESİ	IV
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
1. GİRİŞ	1
1.1. Travma Tanımı	1
1.2. Travma Sonrası Stres Bozukluğu	2
1.2.1. Travma Sonrası Stres Bozukluğu'nun Epidemiyolojisi	4
1.2.2. Travma Sonrası Stres Bozukluğu'nun Yordayıcıları	4
1.2.3. Travma Sonrası Stres Bozukluğu'nun Komorbiditesi	5
1.3. Travmanın Kognitif Etkileri	6
1.3.1. Temel Varsayımlar	6
1.3.2. İnsan Hakları İhlallerine Yönelik Olaylardan Sorumlu Kişilerin Cezasız Kalması ve Etkileri	8
1.3.2.1. Tanım	8
1.3.2.2. Cezasızlık Olgusunun Mağdur Açısından Psikolojik Sonuçları	8
1.3.2.3. İnsan Hakları İhlallerine Yönelik Olaylarda Sorumluların Cezasız Kalmasının Psikolojik Etkilerini İnceleyen Güncel Çalışmalar	9
1.4. Medya Yoluyla Travma Deneyimi ve Travmatik Stres	10
1.5. Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri	13
1.6. Araştırmanın Önemi	14
2. YÖNTEM	15
2.1. Evren ve Örneklem	15
2.2. Veri Toplama Araçları	15
2.2.1. Medya Takip Alışkanlıkları Formu	16
2.2.2. Travmatik Stres Belirti Ölçeği	16
2.2.3. Depresyon Değerlendirme Ölçeği	17
2.2.4. Travma Sonrası Korku ve Kontrol Duygusu Ölçeği	18
2.2.5. İnsan Hakları İhlallerine Yönelik Duygu ve Düşünce Ölçeği	18

2.2.6. Temel Varsayımlar Ölçeği	19
2.2.7. Sürekli Kaygı Ölçeği	19
2.3. İşlem	19
2.4. İstatistik Analizleri	20
3. BULGULAR	21
3.1. Demografik Bilgiler	21
3.2. Medya Araçlarında Şiddet ve Afet Olaylarını Takip Etme Özellikleri	21
3.3. İnsan Hakları İhlallerine Yönelik Duygu ve Düşünceler	22
3.3.1. Duygu ve Düşünce İfadelerinin Desteklenme Oranları	22
3.3.2. Ölçeğin İç Tutarlılık Analizleri	24
3.4. Temel Varsayımlar	26
3.4.1. Duygu ve Düşünce İfadelerinin Desteklenme Oranları	26
3.4.2. Ölçeğin İç Tutarlılık Analizleri	28
3.5. Korku ve Kontrol Duygusu	29
3.5.1. Ölçeğin Desteklenme Oranları	29
3.5.2. Ölçeğin İç Tutarlılık Analizleri	31
3.6. Psikolojik Sorunlar	31
3.6.1. Travmatik Stres Belirtileri	31
3.6.2. Depresyon	33
3.6.3. Kaygı	35
3.7. TSSB, Depresyon ve Kaygı ile İlişkili Faktörler	37
3.7.1. Değişkenler Arası İlişkiler	37
3.7.2. TSSB Yordayıcıları	40
3.7.3. Depresyon Yordayıcıları	40
3.7.4. Kaygı Yordayıcıları	43
4. TARTIŞMA	44
4.1. Sınırlılıklar	49
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	51
KAYNAKLAR	52
EKLER	59
EK I: Medya Takip Alışkanlıkları Formu	60
EK II: İnsan Hakları İhlallerine Yönelik Duygu ve Düşünce Ölçeği	63
EK III: Temel Varsayımlar Ölçeği	65
EK IV: Korku ve Kontrol Duygusu Ölçeği	67
EK V: Travmatik Stres Belirti Ölçeği	68
EK VI: Depresyon Değerlendirme Ölçeği	69
EK VII: Sürekli Kaygı Ölçeği	70
ÖZGEÇMİŞ	71

KISALTMALAR

- APA** : Amerikan Psikiyatri Birliği
Akt. : Aktaran
DDÖ : Depresyon Değerlendirme Ölçeği
DSM : Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı
HUK : Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu
Ort. : Aritmetik Ortalama
SS : Standart Sapma
STAI : Durumluluk Süreklilik Kaygı Ölçeği
TSBÖ : Travmatik Stres Belirti Ölçeği

TABLO LİSTESİ

Sayfa No:

Tablo 3.1:	Medya Araçlarında Şiddet Olayları ve Doğal Afetlerle İlgili Haberleri Takip Etme Sıklığı	22
Tablo 3.2:	İnsan Hakları İhlallerine Yönelik Duygu ve Düşünce Ölçeği'nin Desteklenme Oranları	24
Tablo 3.3:	İnsan Hakları İhlallerine Yönelik Duygu ve Düşünce Ölçeği'ndeki Maddelerin Faktör Yük Değerleri	25
Tablo 3.4:	Temel Varsayımlar Ölçeği'nin Frekans Değerleri	27
Tablo 3.5:	Temel Varsayımlar Ölçeği'ndeki Maddelerin Faktör Yük Değerleri	29
Tablo 3.6:	Korku ve Kontrol Duygusu Ölçeği'nin Desteklenme Oranları	30
Tablo 3.7:	Travmatik Stres Belirtilerinin Görülme Sıklığı	32
Tablo 3.8:	Depresyon Belirtilerinin Görülme Sıklığı	34
Tablo 3.9:	Sürekli Kaygı Belirtilerinin Görülme Sıklığı	36
Tablo 3.10:	Regresyon Analizine Alınan Değişkenlerin İlişkisini Gösteren Korelasyon Matrisi	38
Tablo 3.11:	TSSB'nin Risk Faktörlerini Yordayan Regresyon Modeli	41
Tablo 3.12:	Depresyonun Risk Faktörlerini Yordayan Regresyon Modeli	42
Tablo 3.13:	Kaygının Risk Faktörlerini Yordayan Regresyon Modeli	43

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Gamze ÖZPINAR
Anabilim Dalı : Psikoloji
Programı : Uygulamalı Psikoloji
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Ebru ŞALCIOĞLU
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – Haziran 2014

MEDYANIN TRAVMATİK ETKİSİ: SAVAŞ VE POLİTİK ŞİDDET HABERLERİNİ TAKİP ETME DERECE Sİ İLE RUH SAĞLIĞI SORUNLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

ÖZET

Literatürde medyanın travmatik etkilerini gösteren çalışmalar olmasına rağmen, medya yoluyla travmatik olaylara maruz kalma psikiyatrik sınıflandırmada yapılan travma tanımlarında yer almamaktadır. Bu çalışmada, şiddet, savaş, insan hakları ihlallerine yönelik olayları doğrudan deneyimlemek yerine bu olaylara medyada yayınlanan haberlerle dolaylı yoldan maruz kalmanın travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), depresyon, genellenmiş kaygı gibi psikopatolojik yapıları ve insanlar ve dünya ile ilgili temel varsayımlar, adalet inançları, yaşam üzerindeki korku ve kontrol duyguları gibi kognitif yapılarıyla ilişkisi incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini 18-65 yaş arası, çeşitli medya araçlarını takip eden 533 kişi oluşturmuştur. Veriler “Medya Takip Alışkanlıkları Formu”, “İnsan Hakları İhlallerine Yönelik Duygu ve Düşünce Ölçeği”, “Temel Varsayımlar Ölçeği”, “Korku ve Kontrol Duygusu Ölçeği”, “Travmatik Stres Belirti Ölçeği”, “Depresyon Değerlendirme Ölçeği” ve “Sürekli Kaygı Ölçeği” ile web tabanında elektronik olarak toplanmıştır. Medyadaki insan hakları ihlalleriyle ilgili haberlere bağlı olası TSSB tanısı oranı %5.8 olarak bulunmuştur. Örnekleme olası depresyon tanısı %8.8 oranında görülürken, depresyonun TSSB’ye ikincil olarak geliştiği bulgulanmıştır. Medyada şiddet haberlerini takip etme sıklığı insan hakları ihlallerinin cezasız kalmasına yönelik olumsuz duygu ve düşüncelerle anlamlı ilişki gösterdi. TSSB, depresyon ve genellenmiş kaygıyı yordayan en güçlü faktör medyada gösterilen olayların yarattığı korku ve yaşam üzerinde kontrol kaybı duygusu idi. İnsan hakları ihlallerinin cezasız kalmasına yönelik olumsuz duygu ve düşünceler TSSB ve genellenmiş kaygıyı yordarken, olumsuz temel varsayımlar depresyon belirtilerini yordadı. Olumlu temel varsayımlar genellenmiş kaygıyı yordadı. Bu bulgular, insan hakları ihlalleri ile ilgili haberlerin insanlarda yaşanabilecek olaylarda adaletin yerini bulmayacağı düşüncesi yaratarak emniyetsizlik ve tehdit algılarını arttırabildiğini ve ruh sağlığı sorunlarına yol açtığını düşündürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Medya, TSSB, insan hakları ihlalleri, haber, korku ve kontrol.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Gamze ÖZPINAR
Field : Psychology
Program : Applied Psychology
Supervisor : Assoc.Prof.Dr. Ebru ŞALCIOĞLU
Degree Awarded and Date: Master – June 2014

THE TRAUMATIC IMPACT OF MASS MEDIA: THE RELATIONSHIP BETWEEN EXPOSURE TO NEWS ABOUT POLITICAL VIOLENCE AND WAR AND MENTAL HEALTH

ABSTRACT

Although studies documented the traumatic effect of exposure to catastrophic events on mass media, the latter is not considered trauma exposure according to definitions in psychiatric classification systems. This study examined the impact of exposure to violence, war, and human rights violations (HRV) through news on posttraumatic stress disorder (PTSD), depression, general anxiety and cognitive constructs such as basic assumptions about the World and people, beliefs about justice, fear and the sense of control over the life. The sample consisted of 533 18- to 65-year-old individuals who follow mass media channels. Data were collected on a web-based survey tool using “Mass Media Exposure Scale,” “Emotions and Beliefs About Human Right Violations Scale,” “Basic Assumptions Scale,” “Fear and Sense of Control Scale,” “Traumatic Stress Symptom Checklist,” “Depression Rating Scale,” and “Trait Anxiety Inventory.” The prevalence of probable PTSD was 5.8%. The prevalence of probable depression was 8.8% and it was found to have developed secondary to PTSD. Frequency of exposure to news was correlated only with emotions and beliefs about impunity granted to perpetrators of HRV. The strongest predictor of PTSD, depression and anxiety were fear induced by news about HRV and sense of lack of control over life. While impunity granted to perpetrators of HRV predicted PTSD and anxiety, shattered basic assumptions predicted depression. Positive basic assumptions predicted anxiety. These findings suggested that news foster beliefs about lack of justice in case of exposure to HRV, thereby inducing general sense of threat to one’s safety and mental health problems.

Keywords: Mass Media, PTSD, Human Rights Violations, Impunity, Fear and Sense of Control.

1.GİRİŞ

1.1. Travma Tanımı

Travma tanımı, Amerikan Psikiyatri Birliği'nin yayınladığı Ruhsal Hastalıkların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı'nda (DSM) dünden bugüne birçok değişikliğe uğramıştır. DSM-III'de travma: “*Aşağı yukarı herkeste önemli zorlanma belirtileri ortaya çıkartabilecek, tanınabilir bir stres etkeninin bulunması*” olarak tanımlanırken (APA, 1980), DSM-III-R'de benzer bir şekilde “*Kişinin olağan insan yaşantısının çok dışında hemen herkes için belirgin bir sıkıntı kaynağı olabilecek bir olay yaşamış olması*” olarak tanımlanmıştır (APA, 1987). DSM-IV'de travma tanımı daraltılarak daha belirli özelliklere sahip olaylarla sınırlanmıştır. Buna göre, kişinin gerçek bir ölüm ya da ölüm tehdidi, ağır bir yaralanma kendisinin ya da başkalarının fizik bütünlüğüne karşı bir tehdit yaşamış, böyle bir olaya tanık olmuş ya da böyle bir olayla karşı karşıya gelmiş olması (A1 kriteri) ve bu olaya yoğun korku, çaresizlik ya da dehşet duyguları ile yanıt vermesi (A2 kriteri) travma deneyimi olarak kabul edilmiştir (APA, 1994). Bu tanım travmatik olayı, ölüm veya fiziksel bütünlüğe tehditle sınırlandırmış ve cinsel saldırıları tanım içerisine net bir şekilde almamıştır. DSM-5'te yapılan değişikliklerle DSM-IV'ün kapsamı dışında kalan olaylar yeniden değerlendirilmiştir ve travma tanımı aşağıdaki gibi yapılmıştır:

“Aşağıdaki yollardan biriyle (ya da birden çoğuyla), gerçek ya da göz korkutucu bir biçimde ölümle, ağır yaralanmayla karşılaşmış ya da cinsel saldırıya uğramış olma:

- 1) Doğrudan örseleyici olay(lar) yaşama.
- 2) Başkalarının başına gelen olay(lar)ı, doğrudan doğruya görme (bunlara tanıklık etme).
- 3) Bir aile yakınının ya da yakın bir arkadaşının başına örseleyici olay(lar) geldiğini öğrenme. Aile bireyinin ya da arkadaşının gerçek ölümü ya da ölüm olasılığı kaba güçle ya da kaza sonucu olmuş olmalıdır.

4) Örsleyici olay(lar)ın sevimsiz ayrıntılarıyla, yineleyici bir biçimde ya da aşırı bir düzeyde karşı karşıya kalma (Böyle bir karşı karşıya gelme, işle ilgili olmadıkça, elektronik yayın ortamları, televizyon, sinema ya da görseller aracılığıyla olmuş ise A4 tanı ölçütü uygulanmaz).’’ (APA, 2013). Tanım, DSM-IV’e kıyasla biraz daha genişletilmiş ve ikincil travma kavramı da travma tanımına dahil edilmiştir.

1.2. Travma Sonrası Stres Bozukluğu

Travmatik olaylardan sonra en sık karşılaşılan psikiyatrik sorun Travma Sonrası Stres Bozukluğu’dur (TSSB). DSM-IV, TSSB belirtilerini 17 belirtiden oluşan 3 grupta toplamaktadır:

B) Travmatik olayın şunlardan en az biri ile tekrarlayıcı biçimde yeniden yaşanır:

- 1) Algı, düşünce veya düşlemleri içeren olay hakkında sıkıntı verici anılar.
- 2) Olayla ilgili sıklıkla tekrarlayan ve sıkıntı veren rüyalar.
- 3) Travmatik olay yeniden meydana geliyormuş gibi davranma ya da hissetme (uyanma veya sarhoşluk sırasında olsa da aynı olayı yeniden yaşıyormuş gibi olma, yanılsamalar, varsanılar ve dissosiyatif "flashback" episodları).
- 4) Travmatik olayın herhangi bir yönünü çağrıştıran iç ve dış uyaranlar ile karşılaşıldığında yoğun psikolojik sıkıntı oluşması.
- 5) Travmatik olayın herhangi bir yönünü anımsatan iç ve dış uyaranlarla karşılaşıldığında fizyolojik reaksiyon gösterme.

C) Şunlardan en az üçü ile ifade edilen, travmayla ilişkili uyarlardan sürekli kaçınma ve genel tepki verme düzeyinde azalma (travmadan önce olmayan biçimde):

- 1) Travmaya eşlik etmiş duygu, düşünce veya konuşmalardan kaçınma çabaları gösterme.
- 2) Travma ile ilgili anıları hatırlatan eylemler, yerler veya kişilerden kaçınma çabaları.
- 3) Travmanın önemli bir yönünü hatırlayamama.
- 4) Önemli aktivitelere katılım veya ilginin görünür derecede azalması.
- 5) İnsanlardan uzaklaşma veya yabancılaşma duyguları.
- 6) Duygulanımda kısıtlılık olması.
- 7) Bir geleceği kalmadığı duygusunu yaşama.

D) Sürekli aşırı uyarlama belirtilerinin en az ikisinin bulunması:

- 1) Uykuya dalmada veya uykuyu devam ettirmede zorluk.
- 2) Öfke patlamaları veya irritabilite.
- 3) Düşünceleri yoğunlaştırmada güçlük çekme.
- 4) Tetikte olma (hipervijilans).
- 5) Abartılı irkilme reaksiyonu.

E) Bu bozukluğun; yani B, C ve D tanı kriterlerini karşılayan semptomların 1 aydan daha fazla sürmesi.

F) Bu bozukluğun, klinik anlamda belirgin bir sıkıntıya veya sosyal, mesleki alanlarda veya önemli diğer alanlarda işlevselliğin bozulmasına neden olması (APA, 1994).

DSM-5'te ise Travma Sonrası Stres Bozukluğu'na bazı yeni belirtiler eklenmiş ve bazı belirtiler de daha net ifade edilmiştir. Bu değişikliğe göre TSSB, 20 belirtiyi içeren 4 gruptan oluşmaktadır. DSM'nin son iki versiyonu arasındaki farklar incelendiğinde, DSM-IV'ün TSSB sınıflamasında daha fazla belirtiyi içeren C grubu, DSM-5'te kaçınma davranışına odaklanan yeni bir sınıf olarak ele alınmıştır. TSSB kavramı içerisinde kaçınma davranışı önemli bir ölçüt haline getirilmiştir. Buna göre C grubu; "Örseleyici olaylarla ilgili veya yakından ilişkili, sıkıntı verici düşünceler, anılar veya duygulardan kaçınma veya uzak durma çabaları." ve "Örseleyici olaylarla ilgili veya yakından ilişkili, sıkıntı verici düşünceler, anılar veya duyguları çağrıştıran insanlar, yerler, durumlar, etkinlikler, konuşmalar vb. dış hatırlatıcılardan kaçınma veya uzak durma çabaları." olmak üzere iki maddeden oluşmaktadır.

Sınıflamada D grubu belirtileri DSM-IV'ten farklı olarak kognitif belirtileri içeren bir sınıf olarak yeniden düzenlenmiştir. DSM-IV'te yer alan C3, C4, C5, C6 belirtileri bu yeni D sınıfına alınmıştır. Yine DSM-IV'te yer alan C7 maddesi, DSM-5'te D2 maddesi olarak daha net ifade edilmiştir (Kişinin kendisi, diğer insanlar veya dünyayla ilgili devamlı ve abartılı olumsuz inanışları veya beklentileri olarak). Ayrıca travmatik olayın sebep ve sonuçlarıyla ilgili, kişinin kendisini veya diğer insanları suçlamasına neden olan, devamlılık gösteren, çarpık bilişler ve devamlılık gösteren olumsuz duygudurum (öfke, korku, suçluluk veya utanç gibi) olmak üzere iki yeni madde eklenmiştir. Son olarak DSM-5'te artmış uyarılmışlık belirtilerini içeren E grubuna, DSM-IV'teki artmış uyarılmışlık belirtisi grubuna ek olarak "Sakinmeden davranma veya kendine zarar verici davranışların görülmesi." belirtisi eklenmiştir.

1.2.1. Travma Sonrası Stres Bozukluğu'nun Epidemiyolojisi

Araştırmalara göre hayat boyunca en azından bir travmatik olaya maruz kalma yaygınlığı erkeklerde %43 ila %81 oranları arasındayken, bu durum kadınlarda %37 ila %74 arasındadır (Breslau, Davis, Andreski, & Peterson, 1991; Breslau, Davis & Peterson, 1997; Norris, 1992; Resnick, Kilpatrick, Dansky, Saunders, & Best, 1993; Kessler, Sonnega, Bromet, Hughes, & Nelson, 1995). Hayatı tehdit eden herhangi bir olay, o olayı yaşayan kişide TSSB'ye neden olacak kadar travmatize edici olabilir. Ancak farklı travmatik olayları içeren çalışmalarda bildirilen TSSB oranları büyük bir çeşitlilik göstermektedir (Rubonis & Bickman, 1991). Green'e göre (1994) travmatik bir olay yaşamayı takiben bildirilen genel TSSB oranları ortalama %25 ila %30 civarındadır. Yapılan çalışmalarda Vietnam gazilerinde TSSB oranları %2 ila %39 arasındayken (Helzer, Robins, & McEvoy, 1987; Card, 1987; Snow, Stellman, J. M., Stellman, S. D. & Sommer, 1988), cinsel saldırı yaşayan mağdurlarda ise %28 ila %76 arasında bulunmuştur (Joseph, Williams, & Yule, 1997; aktaran Şalcıoğlu, 2004). İç savaş ile işkence mağdurlarında bu oranlar ortalama %31 (%0 ile %99 aralığında) (Steel, Chey, Silove, Marnane, Bryant ve Van Ommeren, 2009), mültecilerde ise %9 olarak bildirilmiştir (Fazel, Wheeler ve Danesh, 2005). Diğer yandan doğal afetlerden sonra yapılan epidemiyolojik çalışmalarda TSSB yaygınlığı, deprem için %2 ila %87 arasında (Şalcıoğlu, Başoğlu ve Livanou, 2003), volkanik patlama için %3, sel için %15 (Madakasira & O'Brien, 1987), kasırga için ise %21 ila %59 aralığında bulunmuştur (Steinglass & Gerrity, 1990; Madakasira & O'Brien, 1987). Farklı travmatik olaylar sonrasında bildirilen TSSB oranlarının çeşitlilik göstermesi, farklı olayların TSSB'nin farklı oranlarına ve farklı belirtilere neden olup olmadığı sorusunu gündeme getirmektedir (Joseph ve ark., 1997; akt. Şalcıoğlu, 2004).

1.2.2. Travma Sonrası Stres Bozukluğu'nun Yordayıcıları

Travmatik bir olay yaşayan her insanda TSSB gelişmediği görülebilmektedir. Bireylerde TSSB gelişme olasılığı, hem stres düzeyinin süresine, şiddetine, yaşamı tehdit etme düzeyine, hem de bireylerin stresi öznel açıdan yaşantılamalarına bağlı olabildiğinden TSSB gelişiminde belirleyici rol oynayan faktörlerin detaylı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Gökalp, 2000). TSSB belirtilerini için risk faktörlerini inceleyen bir meta-analizde üç grup risk faktörü belirlenmiştir. Kadın cinsiyet, travma sırasında yaş ve ırk faktörlerinin bazı araştırmalarda TSSB ile ilişkili

olduğu bazılarında ise olmadığı bulunurken eğitim, önceki travma öyküsü, bireysel ya da ailede psikiyatrik hastalık öyküsü ile çocukluk çağı olumsuz olayları ve istismarı TSSB ile daha tutarlı bir ilişki göstermiştir (Brewin, Andrews ve Valentine, 2000). TSSB belirtileri ile daha güçlü ilişki gösteren faktörlerin travma şiddeti, sosyal destek eksikliği ve genel yaşam stresi düzeyi olduğu bulunmuştur. TSSB belirtilerini yordayan faktörleri inceleyen 68 araştırmayı özetleyen bir başka meta-analizde geçmiş travma deneyimi, travma öncesi psikolojik uyum, ailede psikiyatrik hastalık öyküsü, travma sırasında hayati tehdit algısı, travma sırasında korku gibi duygusal tepkiler, travma sırasında dissosiyasyon ve travma sonrası sosyal desteğin TSSB ile ilişkili risk faktörleri olduğu bildirilmiştir (Ozer, Best, Lipsey ve Weiss, 2003). 1999 Marmara depremlerinden sonra yapılan bir dizi çalışmada deprem sırasında hissedilen korku şiddeti TSSB için en güçlü yordayıcı olarak bildirilmiştir (Başoğlu, Şalcıoğlu ve Livanou, 2002; Şalcıoğlu ve ark, 2003, Başoğlu, Kılıç, Şalcıoğlu ve Livanou, 2004, Livanou, Başoğlu, Şalcıoğlu ve Kalendar, 2002; Kılıç, Aydın, Taşkıntuna, Özçürümez, Kurt ve Eren, 2006 vb). Aynı bulgu 2005 Güneydoğu Asya'da tsunami felaketini yaşayan turistlerde de bildirilmiştir (Rosendal, Şalcıoğlu, Andersen ve Mortensen, 2011). İşkence mağdurlarında travma sırasında algılanan sıkıntı ve stres düzeyi ile travmatik stresörler üzerinde kontrol kaybı TSSB'yle en güçlü ilişkiyi gösteren değişkenler olarak bulgulanmıştır (Başoğlu, Paker M., Paker Ö., Özmen, Marks ve İncesu, 1994; Başoğlu, Livanou ve Crnobaric, 2007). Bazı yazarlar, kontrol edilemeyen ve tahmin edilemeyen olayların bireylerde TSSB olasılığını arttırdığını savunmuşlardır (Başoğlu & Mineka, 1992; Foa, Zinbarg ve Rothbaum, 1992). Diğer yandan, travma sonrasında yaşam üzerinde algılanan kontrol düzeyi deprem (Şalcıoğlu, 2004), savaş (Başoğlu, Livanou, Crnobaric, Frančišković, Suljić, Đurić ve Vranešić, 2005), ev içi şiddet (Urhan, 2013) mağdurlarında TSSB'yi yordayan faktörler olarak bulunmuştur. İçlerinde cinsel taciz deneyimi olan 117 kadın üniversite öğrencisi ile yaptıkları bir çalışmada Bolstad ve Zinbarg (1997), algılanan azalmış genel kontrol duygusunun TSSB belirtilerini arttırdığını bildirmişlerdir.

1.2.3. Travma Sonrası Stres Bozukluğu'nun Komorbiditesi

Sıklıkla duygudurum bozuklukları, madde kötüye kullanımı ve bağımlılığı, diğer anksiyete bozuklukları, kişilik bozuklukları, somatoform bozukluklar, dissosiyatif bozukluklar, yeme bozuklukları, cinsel işlev bozuklukları veya psikotik

bozuklukların TSSB'ye eşlik ettiği belirtilmektedir. Psikolojik bozuklukların, gittikçe artan oranlarda TSSB'ye eşlik etmesi açısından dört varsayım ifade edilebilir. Bunlar: 1. Travma öncesinde var olan bir psikolojik bozukluk TSSB'ye olan hassasiyeti arttırıyor. 2. Psikolojik bozukluklar, TSSB'nin bir komplikasyonu olarak oluşuyor. 3. Komorbidite gösteren psikolojik bozukluklar bazı risk faktörlerinin etkileri sonucu geliyor. 4. Komorbidite ölçüm hatalarının bir sonucu oluyor (Kaya, 2000).

Travma Sonrası Stres Bozukluğu'na en sık eşlik eden psikiyatrik tanı, majör depresif bozukluktur. Depresyondan sonra en sık görülenler ise anksiyete bozuklukları, minör affektif bozukluklar ve alkol bağımlılığı/madde kötüye kullanımındır (Bleich, Koslowsky, Dolev ve Lerer, 1997). TSSB'ye eşlik ettiği görülen bu tür psikiyatrik sorunlar TSSB'nin etkilerini şiddetlendirebilmektedir.

1.3. Travmanın Kognitif Etkileri

1.3.1. Temel Varsayımlar

Travmatik olaylar, bireylerin dünya ve kendileri hakkında var olan temel varsayımlarını olumsuz etkiler. Genellikle bireylerde var olan yaygın görüş "Bu benim başıma gelmez." düşüncesidir. Bu nedenle kişi, travmatik bir olay yaşadktan sonra kendini savunmasız ve korunmasız hisseder. Savunmasızlık algısı ile ilişkili temel varsayımlar üç kategoride toplanabilir, bunlar; dünya ile ilgili iyilik algısı, dünyanın anlamlılığı ve benlik değerliliğidir (Janoff & Bulman, 1989).

a) Dünya ile ilgili iyilik algısı: Bu tür varsayımlar, insanların dünyayı olumlu veya olumsuz algılamalarını içerir. Bu varsayımlar, dünya ve diğer insanlarla ilgili iyilik algısı olmak üzere ikiye ayrılır. İnsanlar, çoğunlukla dünyanın iyilik dolu bir yer olduğuna ve diğer insanların da iyi ve yardımsever olduğuna inanma eğilimindedir.

b) Dünyanın anlamlılığı: Bu algılar, insanların olayların sonuçlarını algılamaları hakkındaki inançlarını içerir. Bireylerin, hayatta kimlerin iyi sonuçlar, kimlerin ise kötü sonuçlar alacağı ile ilgili algılarıdır. Olayların sonuçlarının nasıl dağıldığıyla ilgili bu algılar 3 ilke çerçevesinde toplanmıştır. Bu ilkeler; adalet, kontrol edilebilirlik ve şans ilkeleridir. İnsanlar sıklıkla kimin başına hangi olayların geleceğinin belirleyicisinin adalet olduğuna inanırlar; yani bir insanın başına neyi hak ederse onun geleceği şeklinde bir düşünce hakimdir. Bireylerde olayların (sonuçların) kontrol edilebilirliği ile ilgili algılar da vardır. Bu algı, bireylerin davranışlarıyla başlarına gelen olayları kontrol edebildikleri varsayımlarından oluşur.

Bir diğerk varsayım ise bireylerin başına gelen olayların belirleyicisinin ‘‘şans’’ olduğu algıdır. Bu algıya göre, belirli kişilerin başına belirli olayların gelmesinin bir mantığı yoktur; bu durum bir şans meselesidir.

c) Benliğin değeri: Bu tür varsayımlar, kişinin kendisi hakkındaki inançlarından oluşur. İnsanlar kendilerini yeterli bir birey olarak hissediyorlarsa savunmasızlık algıları da azalır ve başlarına kötü bir olay gelmesine rağmen onların bu karakter özelliği bir koruma işlevi görür (Janoff & Bulman, 1989).

Janoff-Bullman'ın bu temel varsayım ilkeleri, bireylerin kişisel sağlamlık/zarar görmezlik algısıyla yakından ilişkilidir. Bir kişinin temel varsayımları, yaşadığı travmayla beraber sarsılmış, çığnenmiş olur ve travma, mağdurun ölüm ve tehlikeyle yüzleşmesine neden olur. Bazı travma mağdurlarında temel varsayımların bu ani yıkımı sonucunda sıklıkla çaresizlik veya yenilmişlik (Lifton & Olson, 1976; Taylor, 1983; akt. Şalcıoğlu, 2004), emniyetsiz hissetme (Herman, 1997; Shaw, 1987; akt. Şalcıoğlu, 2004) ve kuşku duyguları (Başoğlu, Paker, Özmen, Taşdemir, Şahin ve Ceyhanlı, 1996; Lifton & Olson, 1976; akt. Şalcıoğlu, 2004) oluşur. Kişisel savunmasızlık duygusunun birdenbire ortaya çıkışının depresyon, anksiyete, korku, geleceğinin kısaldığı hissi ve artmış uyarılmışlık belirtisini harekete geçirdiği ifade edilmektedir. Ayrıca travmatik deneyimin zarar verme niyetinde olan bir suçlu tarafından oluşması durumunda mağdur, güvenilmez ve kötülüklerle dolu bir dünyayı keşfetmektedir. Mağdurun bunu keşfetmesi kendisini korunmasız hissetmesine ve TSSB'de sıklıkla görülen öfke, kızgınlık, sosyal geri çekilme, otoriteyle ilgili hayal kırıklığı, kuşku ve intikam arzusuna dönüşebilmektedir (Andrews, Brewin, Rose ve Kirk, 2000; Goenjian A. K., Molina, Steinberg, Fairbanks, Alvarez ve Goenjian H. A., 2001; Riggs, Dancu, Gershuny, Greenberg ve Foa, 1992; akt. Şalcıoğlu, 2004). Travma, talihsizliklerin değeri ve düzgün insanların başına gelmediğini varsayan adil dünya inancıyla bağdaşmaz. Bu nedenle travma, mağdurun önceden kendisine güvenlik duygusu sağlayan benlik değerine ciddi bir darbe olur ve onun benlik değerini azaltır. Diğerk yandan mağdur, dünyanın düzenli ve anlamlı bir yer olduğu görüşüne de son verir (Şalcıoğlu, 2004). Bu süreçte adalet inancıyla ilgili olumsuz biliş ve algılar geliştirir.

1.3.2. İnsan Hakları İhlallerine Yönelik Olaylardan Sorumlu Kişilerin Cezasız Kalması ve Etkileri

1.3.2.1. Tanım

Roht-Arriaza (1995; akt. Şalcıoğlu, 2004) 'nın tanımına göre "cezasızlık" kavramı; insan hakları ihlallerine uğramış bireylerin yaşadıklarının tazmin/telafi edilmesi için tasarlanan tedbirlerin yetersizliği anlamına gelmektedir. Bu tanım 4 maddeden oluşmaktadır (Roht-Arriaza, 1995; akt. Şalcıoğlu, 2004):

- a) İnsan hakları ihlallerini araştırma ve suç işleyenlerin adli takibi.
- b) Suç işleyenlere verilen hukuki yaptırımların uygulamaya konması.
- c) Mağdurlar için maddi veya manevi bir tazminat.
- d) Anma etkinlikleri düzenlenmesi.

1.3.2.2. Cezasızlık Olgusunun Mağdur Açısından Psikolojik Sonuçları

Suçluların cezasız kalmasının mağdura psikolojik etkileri incelendiğinde bazı çalışmacılar, bu cezasız kalma durumunun bireyde travmayı kronik olarak yeniden yaşama hali, korku ve çaresizlik hisleri, kabuslar, uyku sorunları, depresyon ve somatizasyon gibi sorunları meydana getirdiğini ifade etmektedirler (Lagos, 1994; Neuman & Monasterio, 1991; akt. Şalcıoğlu, 2004). Aynı zamanda kişileri kimsenin onların hikayesini duymaya istekli olmadığı ve kimsenin onları anlayamadığı hisleriyle bırakmanın da kişilerin toplum tarafından inkar edilmesini güçlendirdiği ve sürdürdüğü iddia edilmektedir (Danieli, 1992; Hamber, 1995; Neuman & Monasterio, 1991; akt. Şalcıoğlu, 2004). Toplumsal inkar, mağdurlar açısından bir geri çekilmeye neden olabilmektedir (Lagos, 1994; akt. Şalcıoğlu, 2004). Bu şekilde bir sosyal geri çekilme mağdura güvenlik, korunma ve anlayış illüzyonu sağlar, ancak bu geri çekilme dış gerçeklikle uyuma da engel olur (Lagos, 1994; akt. Şalcıoğlu, 2004), vazgeçme ve umutsuzluk hisleri oluşturur (Neuman & Monasterio, 1991; akt. Şalcıoğlu, 2004), yalnızlık ve topluma güvensizlik duygularını şiddetlendirir (Danieli, 1992; akt. Şalcıoğlu, 2004).

Öte yandan bu durum sonucunda mağdurlar toplum içinde damgalanmış olur ve acılarından sorumlu olarak sunulurlar. Bu nedenle mağdurda gerçeklik arzusu, intikam arzusuna dönüşür. Mağdur, travmasından sorumlu kişilere karşı misilleme yaparak travmanın etkilerinden kurtulduğunu, zararın kabulüne eriştiğini ve güç duygusunu iyileştirdiğini hayal eder (Herman, 1997; akt. Şalcıoğlu, 2004). Aslında bu intikam hayalleri, mağdurun acılarını arttırıcı bir etkiye sahiptir.

İnsan hakları ihlallerine yönelik olaylarda bir tazminat elde etmek, kişinin adalet duygusunu ve kişisel güvenlik duygusunu iyileştirebilecek bir güce sahiptir (Roht-Arriaza, 1995; akt. Şalcıoğlu, 2004). Benzer olarak bir tazminat sağlamak, mağdurun travmatik stres tepkileriyle ilişkili (Başoğlu & Mineka, 1992) çaresizlik duygularını azaltarak (Roht-Arriaza, 1995; akt. Şalcıoğlu, 2004) kontrol ve bağımsızlık duygularını geliştirebilir.

1.3.2.3. İnsan Hakları İhlallerine Yönelik Olaylarda Sorumluların Cezasız Kalmasının Psikolojik Etkilerini İnceleyen Güncel Çalışmalar

Eski Yugoslavya ülkelerindeki iç savaş sonrası Rieka ve Banja Luka'da çeşitli travmatik olaylar yaşamış 519 savaş mağduru, savaşa bağlı hiç bir travmatik deneyimi olmayan ve cinsiyet, yaş, eğitim ve gelir düzeyi açısından eşleştirilmiş 519 kişilik bir kontrol grubuyla insan hakları ihlallerinin cezasız kalmasına yönelik duygu ve düşünceleri açısından karşılaştırılmıştır (Başoğlu ve ark, 2005). Savaşa bağlı travmatik olaylar yaşayan grup kontrol grubuna göre daha şiddetli öfke, kızgınlık, sıkıntı, moral bozukluğu, çaresizlik, umutsuzluk, kötümserlik, korku ve kontrol kaybı bildirmişlerdir. Bu ilk grup Bosna ve Belgrad'dan seçilen bir örnekleme birleştirilmiş ve toplam 1358 kişide TSSB ve depresyonun yordayıcıları incelenmiştir. Hem TSSB, hem de depresyonla en güçlü ilişki gösteren faktör süregiden tehdit algısına bağlı korku ve yaşam üzerindeki kontrol duygusu olduğu bulunmuştur. İnsan hakları ihlallerinden sorumlu olanların cezasız kalmasıyla ilgili duyguların şiddeti ile insanların iyi olduklarına ve adalete olan inancın azalması hem TSSB, hem de depresyonu yordamıştır.

Bir Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu (The Truth and Reconciliation Commission), modeli olan Güney Afrika Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu (HUK), ülkenin Aparthayt (ırkçı) rejimiyle yönetildiği, 1960 ile 1994 yılları arasında yaşanan ciddi insan hakları ihlallerinin neden ve boyutlarını araştırmak, belirli şartlarda af kararı vermek, mağdurlara tanıklık yapma olanağı sağlanarak onurlarını geri kazandırmak, devlet başkanıyla birlikte parlamentoya alınması gereken telafi edici tedbirler hakkında önerilerde bulunma yetkisiyle 1995'te kurulmuştur (Democratic Progress Institute, 2012). Kaminer, Stein, Mbanga ve Zungu-Dirwayi (2001), Güney Afrika'da bu tip insan hakları ihlallerine uğramış 134 mağdurla psikiyatrik durum ve affedicilik tutumları hakkında bir çalışma yapmıştır. Hakikat ve Uzlaşma

Komisyonu'na halka açık ile halka kapalı bir açıklamada bulunan ve hiçbir açıklamada bulunmayan 3 grubun güncel psikiyatrik durumları ve affedicilik tutumları karşılaştırılmıştır. Üç grup arasında HUK'a katılım ve güncel psikiyatrik durum veya güncel affedicilik tutumları açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Öte yandan düşük affedicilik tutumunun daha zayıf psikolojik sağlık durumuyla ilişkili olduğu bildirilmiştir. Düşük affetme skorlarına sahip katılımcılarda depresyon, TSSB ve diğer anksiyete bozuklukları daha yüksek oranda bulunmuştur. Bu nedenle düşük affedicilik tutumunun, bu popülasyonda psikiyatrik riskin önemli bir yordayıcısı olabildiği belirtilmektedir (Kaminer ve ark., 2001). Travmatik deneyim sonrasında temel varsayımları sarsılan, dünya ve insanlarla ilgili olumsuz yaklaşımlara sahip olan bireyler, travmadan sorumlu olan kişileri affetmeme eğiliminde olabilmektedirler. Ayrıca travma sonrası gelişebilen öfke, kızgınlık duyguları da travmadan sorumlu olanları affetme yerine cezalandırma ve intikam alma isteğine yol açabilmektedir. Diğer yandan travmadan sorumlu olan kişiyi affetmemek de mağdur tarafından kişisel olarak cezalandırma işlevi görebilmektedir.

1.4. Medya Yoluyla Travma Deneyimi ve Travmatik Stres

Televizyon, internet, radyo ve gazeteden oluşan kitle iletişim araçları insanların ülke ve dünya gündemine ait haber yayınlarını takip etmedeki en büyük enformasyon kaynaklarıdır. Ancak bu enformasyon görevinin yanında haber yayınları sıklıkla şiddet olayları, savaş, insan hakları ihlallerine yönelik haberleri içermektedir. Bu tür yayınları takip etmenin boyutuna göre insanların dünya ve diğer insanlarla ilgili algıları, inançları etkilenebilmekte hatta zaman zaman birtakım psikolojik sorunlar oluşabilmektedir.

Televizyon kanallarında yayınlanan haber bültenleri yapısal olarak sesin yüksekliği, şiddeti ve tınısına göre de insan duygulanımını etkileyebilmektedir. Özellikle ana haber bültenlerinde yayınlanan kriminal haber türlerinde etki derecesini ve dikkati arttırmak adına gerilimli ve sert müziğin kullanılması tercih edilen bir yöntemdir (Karaboğa, 2007). Yine bu haber türünde yer alan gürültü, aşırı hareketlilik, panik ve kovalamaca gibi öğeler insan psikolojisini etkileyebilmektedir. İnsanlar, haber bültenlerinde yer alan gözyaşları içeren görüntüler, acıma duygusu içeren durumlar, cinayet, saldırı, katliam, intihar, kazalarda veya kavgalarda yaralanmış ya da ölmüş insanlar, yangınlar ve daha birçok olaya görsel açıdan

sıklıkla maruz kalmaktadır (Karaboğa, 2007). Bu tür haberleri sıklıkla takip eden bireylerde dünyanın tehlikeli bir yer olduğu algısı oluşabilmektedir.

Yirminci yüzyılda kitlelerin yaşamında fazlasıyla etki göstermeye başlayan terör olayları, medyada bu etkisini ve yaygınlığını hızla güçlendirmektedir. Örneğin 11 Eylül'de ABD'deki Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yapılan terörist saldırıları kişilerin devletle ilgili güvenlik algılarını olumsuz etkileyen bir olay olmuştur. İnsanların kişisel güvenlik algıları, yaşam stilleri, seçimleri ve gelecek beklentileri bu olaylardan etkilenir duruma gelmiştir (Demirli, 2011). Fiziksel etkilerinin yanında toplumsal bir etki doğuran terör olayları, medyanın da payıyla bireysel ve toplumsal travmalara neden olabilmektedir. Çünkü terörizm, bireylerin psikolojik ve fiziksel bütünlüğünü, kontrol duygusunu, algılarını, değerlerini, varsayımlarını direkt ya da dolaylı yoldan tehdit edici bir güce sahiptir (Demirli, 2011). Özellikle bireysel açıdan bakıldığında ister doğrudan, ister medya yoluyla maruz kalsa da bireyin bir terör olayına fiziksel ve/veya kültürel yakınlığı olması durumunda çeşitli düzeylerde travma yaşayabildiği ifade edilmektedir (Quarantelli, 1985; akt. Demirli, 2011).

Schlenger, Caddell, Ebert, Jordan, Rourke, Wilson ve arkadaşları (2002), ABD'de 11 Eylül terörist saldırıları hakkında, 2273 kişinin katıldığı, psikolojik açıdan epidemiyolojik bir çalışma yapmışlardır. Çalışmada, 11 Eylül olaylarını takiben katılımcılarda psikolojik belirtilerin boyutları değerlendirilmiş ve travma sonrası belirtiler ile olaylara maruz kalma türleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Buna göre olası TSSB oranı; New York'ta %11.2, Washington'da %2.7, diğer büyük metropolitan bölgelerde %3.6 ve ülkenin geri kalanında %4.0 olarak bulunmuştur. Yaş, cinsiyet, olaylara doğrudan maruz kalma, 11 Eylül ve birkaç gün sonrası TV'de saldırıyla ilgili haberleri izleme süresi TSSB belirtileriyle ilişkili bulunmuştur. Daha kapsamlı olan klinik olarak anlamlı psikolojik rahatsızlık incelemesinde de saldırıyla ilgili haberleri izleme süresi psikolojik rahatsızlıkları yordayıcı olmuştur (Schlenger ve ark., 2002). Başka bir deyişle saldırıyla ilgili haberleri izleme süreleri arttıkça olası TSSB ve klinik açıdan belirgin psikolojik rahatsızlık düzeylerinin artması medyanın toplum üzerindeki psikolojik etkisine işaret etmektedir. Schuster, Stein, Jaycox, Collins, Marshall, Elliott ve arkadaşlarının (2001) 11 Eylül olayından 3-5 gün sonrasında 560 yetişkinle yaptığı çalışmada da bu bulgulara benzer olarak haberleri izleme süresi ile önemli stres tepkileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca Jarolmen ve Sisco (2005) 11 Eylül'le ilgili

çalışmasında olaya doğrudan maruz kalma ile TV yoluyla maruz kalma açısından iki koşulda da bildirilen TSSB düzeyinde önemli bir değişiklik olmadığını ifade etmişlerdir.

Saylor, Cowart, Lipovsky, Jackson ve Finch (2003), 11 Eylül saldırılarına TV, internet ve basılı medya ile dolaylı yoldan maruz kalmanın travmatik etkilerini çocuklar açısından değerlendirmişlerdir. Saldırlardan sonra yaklaşık bir ay 179 ilkokul öğrencisiyle yapılan bu çalışmada, haberleri internetten gören, ölüm veya yaralanma resimleriyle karşılaşan ve saldırılarda sevilen birinin ölebilmüş olmasından korkan çocuklarda daha fazla TSSB belirtileri görülmüştür (Saylor ve ark., 2003). Başka bir terörist saldırıyla ilgili çalışma da Pfefferbaum, Seale, McDonald, Brandt, Rainwater, Maynard ve arkadaşları (2000) tarafından yapılmıştır. Pfefferbaum ve arkadaşları, 1995'te Oklahoma'da Murrah Federal binasının bombalanmasından 2 yıl sonra 69 kişiden oluşan 6.sınıf öğrencisinde TSSB semptomlarını incelemiştir. Bu çalışmadaki önemli bulgulardan biri de katılımcıların olayı doğrudan yaşamamış olmalarına rağmen TSSB ve işlevsellikte bozulma belirtileri göstermeleri sonucunda olaylara medya yoluyla maruz kalmanın etkililiğinin ve yordayıcılığının gösterilmiş olmasıdır.

ABD'de 28 Ocak 1986'da kalkışından çok kısa bir süre sonra patlayan ve 7 astronotun hayatını kaybetmesine neden olan Challenger Uzay Mekiği kazası sonrası Terr, Bloch, Michel, Shi, Reinhardt ve Metayer (1999) seçkisiz yöntemle seçilmiş çocuk ve ergenlerden oluşan 153 kişiyle TSSB ve yas belirtilerini incelemek amacıyla bir çalışma yapmıştır. Kazayı yerinde izleyen mekikte astronot öğretmenleri bulunan çocuklar, TV'den canlı izleyenler ve canlı olarak izlemeyip sonradan duyanların tepkileri birbiriyle karşılaştırılmıştır. Ayrıca küçük yaştaki çocuklar ile ergenlerin reaksiyonları ve aynı çocuklar kazadan 5-7 hafta sonrasındaki ile kazadan 14 ay sonrasındaki reaksiyonları açısından karşılaştırılmıştır. Buna göre katılımcıların %60'ından fazlası patlamanın ilk 5-7 haftasında Challenger'la ilişkili en az bir uyarandan korktuklarını bildirdiler. Kazayı yerinde izleyenler ile TV'den canlı izleyenler ve küçük yaştan çocukların oluşturduğu grup; canlı izlememiş grup ve ergenlerin olduğu gruba göre anlamlı olarak daha fazla TSSB ve yas belirtileri gösterdiler. Kazadan 14 ay sonra yapılan çalışmada ise çoğu belirti önemli ölçüde kaybolmuştur ve ergenlerin kazadan sonra azalmış olan gelecek beklentilerinde genel olarak bir artış gözlenmiştir. Diğer yandan küçük çocukların kazadan sonra değişmiş olan uzay mesleklerine yaklaşımları nispeten sabit kalmıştır (Terr ve ark., 1999).

Kazayı TV'den canlı izleyen çocuklarda görülen TSSB ve yas belirtileri bulgusu, bir medya aracı olan TV'nin bu tür psikopatolojik belirtilere neden olabildiğini göstermektedir.

Smith ve Wilson (2002), çocukların TV'deki haber yayınlarına gösterdikleri psikolojik reaksiyonları incelemek amacıyla 125 ilkokul düzeyinde çocukla bir çalışma yapmıştır. Çocukların haberlerle ilgili algıları ve korku tepkileri değerlendirilmiştir. Yaşça büyük olan çocuklar, daha küçük olanlara göre haberlerden daha çok korktuklarını bildirmişlerdir. İki yaş grubundan da onları olumsuz etkileyen haberleri hatırlamaları ve tanımlamaları istendiğinde, korkutucu olarak tanımladıkları haberlerin içeriğinin yaşa bağlı olarak farklılık gösterdiği bulunmuştur. Ayrıca televizyon haberlerine tekrarlayan bir biçimde maruz kalmanın, çocukların uzak çevrelerdeki suç oranının fazlalığıyla ilgili algılarını etkilediği görülmüştür (Smith & Wilson, 2002). Bir diğer çalışma, Collimore, McCabe, Carleton ve Asmundson'ın (2008), 143 üniversite öğrencisiyle yaptığı, anksiyete duyarlılığı ve medya yoluyla maruz kalmanın TSSB semptomları üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamış çalışmasıdır. Buna göre olaylara medya yoluyla maruz kalma ve Sürekli Kaygı Ölçeği (Spielberger, Gorsuch & Lushene, 1970; akt. Collimore ve ark., 2008), TSSB'nin artmış uyarılmışlık ve yeniden deneyimleme belirtilerini yordamıştır (Collimore ve ark., 2008). Tüm bu araştırma bulguları, dünya ve ülke gündeminde var olan kitlesel ve bireysel olaylara doğrudan maruz kalmanın yanında medya aracılığıyla dolaylı yoldan maruz kalmanın da benzer psikolojik etkiler gösterebileceği görüşünü desteklemektedir.

1.5. Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri

Bu araştırmanın amacı şiddet, savaş ve insan hakları ihlallerine yönelik olaylara televizyon, gazete, radyo ve internetten oluşan medya araçlarında yayınlanan haberler yoluyla dolaylı yoldan maruz kalmanın TSSB, depresyon ve genellenmiş kaygı belirtileri gibi psikopatolojik yapılar ve kognitif (bilişsel) yapılarla ilişkisini incelemektir. Aşağıdaki hipotezler sıranmıştır:

1. Medya araçları üzerinden maruz kalınan şiddet, savaş ve insan hakları ihlallerine yönelik haberler insanlarda insan hakları ihlallerine yönelik olumsuz duygu ve düşüncelere, dünya ve insanlarla ilgili olumsuz düşüncelere, yaşam üzerindeki kontrol duygusunun azalmasına yol açar.

2. Medya araçları üzerinden maruz kalınan şiddet, savaş ve insan hakları ihlallerine yönelik haberler TSSB belirtilerini tetikler.

3. TSSB, depresyon ve kaygı; insan hakları ihlallerine yönelik olumsuz duygu ve düşünceler, dünya ve insanlarla ilgili olumsuz düşünceler ve korku ile yaşam üzerinde azalmış kontrol duygusu ile ilişkilidir.

4. TSSB ve depresyonun en güçlü yordayıcısı korku ve yaşam üzerinde kontrol kaybıdır.

1.6. Araştırmanın Önemi

Dünyada olup biteni takip etmek ve dünyadaki politik gelişmelerden haberdar olmak adına medyanın önemli bir toplumsal işlevi bulunmaktadır. İletişim teknolojisinin hızla gelişim göstermesi yaşam üzerinde medyanın nüfuzunu kuvvetlendirmektedir. Medyanın oluşturduğu toplumsal hafıza olumlu sonuçlarının yanında bireyler üzerinde psikolojik açıdan olumsuz sonuçları da beraberinde getirebilmektedir. Literatürde medyanın travmatik etkilerine işaret eden çalışmalar olmasına rağmen, medya yoluyla travmatik olaylara maruz kalma psikiyatrik sınıflandırmadaki travma tanımlarında yer almamaktadır. Medyanın bu tür olası travmatik boyutunu araştırma amacıyla şiddet ve insan hakları ihlallerine yönelik haberler bu çalışmada travmatik bir deneyim olarak ele alınmıştır. Şiddet, savaş ve insan hakları ihlallerine yönelik olayları doğrudan deneyimlemeden de yani bu olaylara medyada yayınlanan haberlerle dolaylı yoldan maruz kalmanın çeşitli ruhsal sorunlara, insanlar, dünya ve adaletle ilgili olumsuz temel varsayımlara ve yaşam üzerindeki korku ve azalmış kontrol duygularına neden olabileceği ya da bu tür sorunları tetikleyebileceği incelenmiştir. Medyada yayınlanan şiddet haberlerinin bu türden olası ruhsal etkilerine dikkat çeken bu araştırmanın, toplumsal çerçeveden bakıldığında bu alanda bir bilinç ve farkındalık yaratılmasına önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni medya araçlarını takip eden 18-65 yaş arası yetişkinlerdi. Örneklemi oluşturmak için öncelikle bir sosyal paylaşım sitesinde yer alan 34 gruba davet gönderildi (örn., üniversite grupları, psikoloji grupları vb.) ve bir başka sosyal paylaşım sitesinde bireysel sayfalarda paylaşıldı. Araştırmaya toplam 685 kişi yanıt verdi. Bunların 536'sı (%78.2) Travmatik Stres Belirti Ölçeği'ne, 523'ü (%76.4) Depresyon Değerlendirme Ölçeği'ne, 509'u (%74.3) Sürekli Kaygı Ölçeği'ne tam yanıt verdi. Araştırmanın amacı travmatik stres belirtilerini değerlendirmek olduğu için bu ölçeğe cevap vermeyenler analizlerden dışlandı. Üç kişinin yaşları 18-65 aralığı dışında olduğu için analizlerden dışlandı. Böylece analizlere 533 kişi alındı (toplam cevap verenlerin %78'i). Analizlere girmeyenlerle girenler demografik, kişisel öykü ve geçmiş travma deneyimi değişkenleri açısından karşılaştırıldı. İki grup arasında cinsiyet, eğitim, geçmiş psikiyatrik hastalık öyküsü ve çalışma durumu açısından anlamlı bir fark yoktu. Ancak analize girenler girmeyenlere oranla daha yaşlı büyük (ort = 31.1, SS = 10.6 ve ort = 29.1, SS = 10.9, $t = -1.98$, $sd = 673$, $p < 0.05$) ve daha fazla geçmiş travma deneyimi bildirdiler (sırasıyla, %31.1 ve %17.4, χ^2 Yates düzeltmesi = 10.6, $sd = 1$, $p < .01$). Ancak gruplar travma türlerine (doğal afet, kaza, fiziksel veya cinsel saldırı, çok sayıda travmatik yaşantı, vb.) göre karşılaştırıldıklarında aralarında sistematik bir farklılık bulunmadı.

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler *Medya Takip Alışkanlıkları Formu*, *İnsan Hakları İhlallerine Yönelik Duygu ve Düşünce Ölçeği*, *Temel Varsayımlar Ölçeği*, *Korku ve Kontrol Duygusu Ölçeği*, *Travmatik Stres Belirti Ölçeği* (Başoğlu, Şalcıoğlu, Livanou, Özeren, Aker, Kılıç ve Mestçioğlu, 2001; Başoğlu ve Şalcıoğlu,

2011) değiştirilmiş formu, Depresyon Değerlendirme Ölçeği (Başoğlu ve Şalcıoğlu, 2011) ve Sürekli Kaygı Ölçeği (Spielberger ve ark., 1970) ile toplandı.

2.2.1. Medya Takip Alışkanlıkları Formu

Medya Takip Alışkanlıkları Formu, bu araştırmada kullanılmak üzere Doç. Dr. Ebru Şalcıoğlu ve Psk. Gamze Özpınar tarafından geliştirilmiştir. Bu form iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm cinsiyet, doğum tarihi, eğitim durumu (1 = okur yazar, 2 = ilkokul, 3 = ortaokul, 4 = lise, 5 = üniversite, 6 = yüksek lisans / doktora), medeni durum (1 = bekar, 2 = evli, 3 = ayrılmış/boşanmış, 4 = dul), çalışma durumu, meslek, geçmiş psikiyatrik hastalık öyküsü ve geçmiş travma deneyimi bilgilerinden oluşmaktadır. İkinci bölüm, medya takip alışkanlıkları formunda katılımcı televizyon izleme sıklığı, televizyonda dizi ya da film izleme sıklığı, televizyonda müzik/eğlence/magazin programı izleme sıklığı, televizyonda haberleri izleme, televizyonda/internette/gazetede/radyoda şiddet olaylarına, savaşa, insan hakları ihlallerine yönelik haberleri takip etme sıklığı ve medyada doğal afetlere yönelik haberleri takip etme sıklığı 5'li bir likert ölçek (1 = hemen hemen hiç, 2 = ayda 1-2 gün, 3 = haftada 1-2 gün, 4 = haftada 3-4 gün, 5 = hemen hemen her gün) üzerinde değerlendirdi. Bu bölümde ayrıca kişinin siyasi olaylara ilgililik derecesini (1 = hiç, 2 = biraz, 3 = orta derecede, 4 = oldukça, 5 = çok) ve haberlere haftada ayırdığı süreyi (dakika – saat) değerlendiren iki soru bulunmaktaydı.

2.2.2. Travmatik Stres Belirti Ölçeği

Travmatik Stres Belirti Ölçeği (TSBÖ) (Başoğlu ve ark., 2001; Başoğlu ve Şalcıoğlu, 2011) Türkçe geliştirilmiş, kişinin kendi doldurduğu bir ölçektir ve DSM-IV'te tanımlanan TSSB belirtilerini içeren toplam 18 maddeden oluşmaktadır. Bu ölçekte travmatik olay olarak medyada takip edilen insan hakları ihlalleri ve şiddet haberleri ele alınmıştır. Katılımcı ölçek üzerinde bu belirtileri son 1 hafta içinde ne şiddette yaşadığını Likert tipi bir ölçek üzerinde (0 = Hiçbir zaman, 1 = Bazen, 2 = Sık sık, 3 = Her zaman) değerlendirir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği savaş ve deprem yaşayan kişilerle yapılan çalışmalarda gösterilmiş ve ölçek bugüne kadar çok sayıda alan tarama ve psikolojik tedavi araştırmalarında kullanılmıştır. Toplam 131 depremedeyi içeren bir çalışmada ölçeğin iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı (Cronbach's Alpha) .92 olarak bulunmuştur (Başoğlu, ve ark., 2001). Klinisyen Tarafından Uygulanan TSSB Ölçeği (Blake, Weathers, Nagy, Kaloupek, Charney ve

Keane, 1990) kriter alınarak yapılan geçerlik analizinde TSSB tanısı için klinisyen ve kişinin öz değerlendirmesi arasında yüksek uyum bulundu. Ölçeğin TSSB tanısına yönelik duyarlılığı 0.81, özgüllüğü 0.81 ve doğru sınıflandırması %81 olarak belirlendi. Eski Yugoslavya ülkelerinde savaş mağdurları (n = 948) ile yapılan bir çalışmada benzer bulgular elde edildi (Başoğlu ve Şalcıoğlu, 2011). Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlık güvenirlik katsayısı (Cronbach's Alpha) .96 olarak bulundu ve ölçeğin duyarlılığı 0.86, özgüllüğü 0.84 ve doğru sınıflandırması %84 olarak belirlendi. Bu tez çalışmasının örnekleminde ölçeğin iç tutarlık güvenirlik katsayısı (Cronbach's alpha) 0.89 olarak bulundu.

2.2.3. Depresyon Değerlendirme Ölçeği

Depresyon Değerlendirme Ölçeği (DDÖ) (Başoğlu ve Şalcıoğlu, 2011) Türkçe olarak geliştirilen, geçerliği ve güvenilirliği gösterilmiş bir öz bildirim ölçeğidir. Ondokuz maddeden oluşan bu ölçekte katılımcı son 1 hafta içinde depresyon belirtilerini ne şiddette yaşadığını bir Likert tipi ölçekte (0 = Hayır, 1 = Biraz, 2 = Oldukça, 3 = Çok fazla) değerlendirir. Ölçeğin iç tutarlık güvenirlik katsayısı (Cronbach's Alpha), 205 depremzede ile yapılan bir çalışmada 0.94 olarak bulundu (Başoğlu ve Şalcıoğlu, 2011). Maddelerin ölçek üzerindeki toplam puanla olan korelasyonu .41 ile .82 arasında ve maddelerin birbiriyle korelasyonu .19 ve .82 arasında değişti. SCID (Structured Clinical Interview for DSM Disorders) Majör Depresif Epizod Modülü (First, Spitzer, Gibbon ve Williams, 1996; akt. Şalcıoğlu, 2004) ile yapılan değerlendirme kriter alındığında klinisyen ve kişinin öz değerlendirmesi arasında depresyon tanısı açısından yüksek uyum bulundu. Ölçeğin major depresif epizod tanısına yönelik duyarlılığı 0.85, özgüllüğü 0.86 ve doğru sınıflandırması %85 olarak belirlendi. Eski Yugoslavya ülkelerindeki savaş mağdurları (n = 948) ile yapılan bir çalışmada benzer bulgular elde edildi (Başoğlu ve Şalcıoğlu, 2011). Bu çalışmada ölçeğin güvenirlik katsayısı (Cronbach's Alpha) .96 ve maddelerin ölçek üzerindeki toplam puanla olan korelasyonu .58 ile .85, birbirleriyle korelasyonu .35 ve .76 arasında değişti. Ölçeğin depresyon tanısına yönelik duyarlılığı 0.80, özgüllüğü 0.83 ve doğru sınıflandırması %83 olarak belirlendi. Ölçek Beck Depresyon Envanteri ile yüksek ilişki gösterdi ($r = .90$). Bu tez çalışmasında ölçeğin iç tutarlık güvenirlik katsayısı (Cronbach's alpha) .93 olarak bulundu.

2.2.4. Travma Sonrası Korku ve Kontrol Duygusu Ölçeği

Travma Sonrası Korku ve Kontrol Duygusu Ölçeği Doç. Dr. Ebru Şalcıoğlu tarafından, şiddet gören kadınlarla yapılan bir çalışma için (Urhan, 2013) geliştirilmiştir. Daha önce savaş ve deprem mağdurları ile kullanılan *Travma Sonrası Duygu ve Düşünce Ölçeği* (Şalcıoğlu, 2004; Başoğlu ve ark. 2005) örnek alınarak geliştirilen bu ölçek toplam 15 maddeden oluşmaktadır. Katılımcı travma sonrası yaşamı üzerinde genel anlamda hissettiği korku, çaresizlik ve tehdit duygularını, kendiyile ve hayatla başa çıkma stratejilerine yönelik güven duygusunu Likert tipi bir ölçek üzerinde belirtmektedir (0 = Hiç doğru değil, 1 = Biraz doğru, 2 = Orta derecede doğru, 3 = Oldukça doğru, 4 = Çok doğru). Ölçeğin psikometrik özellikleri Urhan'ın (2013) çalışmasında araştırılmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık güvenirlik katsayısı (Cronbach's Alpha) .91 olarak bulunmuş ve bir maddenin ölçekten çıkarılması halinde Cronbach alpha değerinde anlamlı bir yükselme görülmemiştir. Ölçek üzerindeki toplam puanla maddelerin korelasyonu .39 ve .78 arasında bulunmuştur. Maddeler birbiriyle .11 ile .74 arasında korelasyon göstermiştir. Bu bulgular ölçeğin iç tutarlılığını desteklemektedir. Bu tez çalışmasında da ölçeğin Cronbach's alpha katsayısı .91 idi. Maddelerin ölçek üzerindeki toplam puanla olan korelasyonu .45 ve .70 arasında değişti. Ölçeğin iki-yarı güvenirlik katsayısı da hesaplandı. Buna göre Spearman-Brown Katsayısı (eşit olmayan uzunluk) .79 ve Guttman İki-Yarı Katsayısı .79 idi. Bu bulgular ölçeğin iç tutarlılığının iyi düzeyde olduğunu gösterdi.

2.2.5. İnsan Hakları İhlallerine Yönelik Duygu ve Düşünce Ölçeği

İnsan Hakları İhlallerine Yönelik Duygu ve Düşünce Ölçeği (Cezasızlık Ölçeği), Savaş Sonrası Duygu ve Düşünce Ölçeği (Başoğlu ve ark., 2005) ve Deprem Sonrası Duygu ve Düşünce Ölçeği'nden (Şalcıoğlu, 2004) bu çalışma için uyarlanmıştır. Ölçeğin hedefi insan hakları ihlallerini de içeren insanların başlarına gelen olaylardan sorumlu tutulan kişilerin cezalandırılmamasının kişi üzerindeki bilişsel ve duygusal etkisini değerlendirmektir. İlk geliştirildiği haliyle 13 maddeden oluşan ölçeğin 1 maddesi ölçeğin psikometrik performansını olumsuz etkilediği için ölçekten çıkarılmıştır. Toplam 12 ifade 5'li likert tipi bir ölçek (0 = Hiç doğru değil, 1 = Biraz doğru, 2 = Orta derecede doğru, 3 = Oldukça doğru, 4 = Çok doğru) üzerinde değerlendirilir. Ölçeğin psikometrik performansı bu çalışmada araştırılmıştır ve bulgular kısmında ele alınmıştır.

2.2.6. Temel Varsayımlar Ölçeği

Temel Varsayımlar Ölçeği de Savaş Sonrası Duygu ve Düşünce Ölçeği (Başoğlu ve ark., 2005) ve Deprem Sonrası Duygu ve Düşünce Ölçeği'nden (Şalcıoğlu, 2004) bu çalışma için uyarlanmıştır. Toplamda 18 maddeden oluşan ölçeğin 5 maddesi ölçeğin psikometrik performansını düşürmesi nedeniyle ölçek 13 maddeye indirgenmiştir. Bu ölçeğin amacı katılımcıların dünya, insanlar ve adalet hakkındaki düşünce ve inançlarını 5'li likert tipi bir ölçek (0 = Hiç doğru değil, 1 = Biraz doğru, 2 = Orta derecede doğru, 3 = Oldukça doğru, 4 = Çok doğru) üzerinde değerlendirmektir. Ölçeğin psikometrik performansı bu çalışmada araştırılmıştır ve bulgular kısmında ele alınmıştır.

2.2.7. Sürekli Kaygı Ölçeği

Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri (STAI), Spielberger ve arkadaşları tarafından 1970 yılında geliştirilmiş ve envanterin Türkçe uyarlaması Öner ve LeCompte (1983) tarafından yapılmış geçerli ve güvenilir bir ölçektir. Kaygının iki boyutunu ölçen bu envanter, Durumluk Kaygı Ölçeği ve Sürekli Kaygı Ölçeği olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Bu çalışmada kullanılan Sürekli Kaygı Ölçeği; bireyin belirli bir durumda oluşan kaygı düzeyinden farklı olarak, genel anlamda kendisini nasıl hissettiğini ifade eden 20 maddeyle kaygının süreklilik derecesini ölçmektedir. Bu ölçekte 1, 6, 7, 10, 13, 16 ve 19. maddelere verilen yanıtlar tersine puanlanır. Kuder-Richardson 20 formülünün genelleştirilmiş bir formu olan alpha korelasyonlarıyla elde edilen güvenilirlik katsayıları .83 ile .87 arasında değişkenlik göstermektedir. Ölçeğin madde güvenilirliği korelasyonları .34 ile .72 arasında ve test tekrar test yöntemiyle saptanan güvenilirlik katsayıları .71 ile .86 arasındadır. Bu bulgularla ölçeğin Türkçe formunun iç tutarlılığa sahip olduğu görülmektedir (Öner & Le Compte, 1983). Bu tez çalışmasında Sürekli Kaygı ölçeğinin iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı (Cronbach's Alpha) .61 olarak bulundu. Ölçek, bireylerin kaygılarının süreklilik düzeylerini 4'lü bir likert üzerinde (0 = hemen hemen hiçbir zaman, 1 = bazen, 2 = çok zaman, 3 = hemen her zaman) değerlendirmektedir.

2.3. İşlem

Veri toplama ölçekleri, web tabanlı bir araştırma aracı olan Survey Monkey sitesine aktararak düzenlendi. Araştırmaya katılımın sosyal medya üzerinden sağlanması için bir link (<https://www.surveymonkey.com/s/KHF9MQJ>) oluşturuldu.

Bu link, bir sosyal paylaşım sitesinde yer alan direnkadıköy, haliçliler, Yeditepe university, İzmir’li çapulcular, çapulcular, Ege Üniversitesi Hazırlık bölümü, Marmara University, Afyon Kocatepe Üniversitesi, çapulcular, alternatif psikolog girişimi, psikoloji öğrencileri, Haliç Üniversitesi Psikoloji Kulübü, Haliç Üniversitesi Uygulamalı Psikoloji yüksek lisans 2012, psikoloji, Türkiye Psikoloji Öğrencileri Çalışma grubu (TPÖÇG) etkinlik tartışmaları, Fatih Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Doğu Üniversitesi psikoloji bölümü öğrencileri, Fatih Üniversitesi mezunları, uluslararası psikologlar-psikiyatristler-pdrciler ve NLPciler, Üsküdar Üniversitesi/2013 girişli öğrenciler, Occupy Gezi, simsiyah 1 beyaz, Haliç Üniversitesi Hemşirelik bölümü öğrencileri, Türkiye’deki PDRcilerin buluşma noktası, hayatın renkleri, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (ESOGÜ) genç istatistikçiler bilim ve teknik kulübü, Kocaeli bilim ve teknoloji kulübü, Maltepe Üniversitesi bilim ve teknoloji kulübü, Yeditepe Üniversitesi 2013 girişliler, Marmara Üniversitesi- bilim kurgu ve fantezi kulübü, Bursa sanat direnişçileri kulübü, Marmara ÇEKO kulübü, Üsküdar Üniversitesi psikoloji, İstanbul Ticaret Üniversitesi 2013 girişliler olmak üzere 34 gruba gönderildi. Bu gruplara ek olarak link hem bu, hem de başka bir sosyal paylaşım sitesinde bireysel sayfalarda paylaşıldı. Veriler 8 Kasım 2013 – 11 Şubat 2014 tarihleri arasında toplandı.

2.4. İstatistik Analizleri

Bu çalışmanın istatistiksel analizleri SPSS 20.0 (Sosyal Bilimler için İstatistik Paket Programı) ile yapılmıştır. Verilerin betimlenmesi için frekans (n, yüzde) ve betimleyici istatistikler (aritmetik ortalama, standart sapma) incelenmiştir. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediği eğiklik (skewness) değerleri ile belirlenmiştir. Gerekli olduğu yerde eğik dağılım gösteren maddeler karekök ya da logaritmaları alınarak dönüştürülüp normal dağılım göstermeleri sağlanmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirliği Cronbach’s Alpha iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı, Spearman-Brown katsayısı ve Gutmann iki yarı güvenilirlik katsayısı hesaplanarak incelenmiştir. Ölçeklerin gizil yapılarının incelenmesinde faktör analizi (Principal Axis Factoring) yöntemi kullanılmıştır. Bir maddenin faktörle anlamlı bir ilişkisi olduğu faktör yükü 0.30’u geçtiğinde kabul edilmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2001). Değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek için Pearson ve Spearman-Brown korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. TSSB, depresyon ve kaygı belirtilerinin risk faktörlerinin belirlenmesinde hiyerarşik lineer regresyon analizinden yararlanılmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Demografik Bilgiler

Katılımcıların 345'i (%64.7) kadınlardan oluşmaktaydı. Ortalama yaş 31.1 (SS= 10.6) idi. Katılımcılar içinde bekar, ayrılmış ve dul olanların oranı %68.9 (n= 367) idi. Katılımcılardan lisans ve lisansüstü eğitim alanların oranı %88.6 (n = 472), ilkokul, ortaokul ve lise seviyesinde eğitim alanların oranı %11.4 idi. Katılımcılar içinde 60 kişi (%11.3) daha önce tedavi gerektiren ruhsal bir hastalık geçirdiğini bildirdi. Toplam 166 (%31.1) kişi geçmişte travmatik bir olay yaşadığını belirtti. Travma türlerine göre incelendiğinde 33 kişi (%6.2) doğal afet, 73 kişi (%13.7) kaza, 7 kişi (%1.3) fiziksel/cinsel saldırı, 7 kişi (%1.3) 'diğer' olarak sınıflandırılabilir travmatik deneyimler bildirdi. Birden fazla travmatik yaşantıya sahip kişi sayısı 22 (%4.1) idi. TSBÖ puanlarına göre 31 kişi (%5.8) olası TSSB ve DDÖ puanlarına göre de 47 kişi (%8.8) olası depresyon tanısı aldı. Olası TSSB tanısı alan ve DDÖ ölçeğini dolduran 29 kişiden 16'sı (%55.2) olası depresyon tanısı alıyordu.

3.2. Medya Araçlarında Şiddet ve Afet Olaylarını Takip Etme Özellikleri

Katılımcıların yarısı (n = 262, %49.1) siyasi olaylarla oldukça ya da çok ilgisi olduğunu belirtti. Siyasi olaylara biraz ilgisi olduğunu bildirenlerin oranı %13.3 (n = 71), orta derecede ilgili olduğunu bildirenlerin oranı %32.6 (n = 174) idi. Bu olaylara hiç ilgi duymayanlar sadece 26 (%4.9) kişi idi. Televizyonda hemen hemen her gün haber izlediğini bildirenlerin oranı %37.9, haftada 1-4 gün izleyenlerin oranı %37, ayda 1-2 gün izlediğini bildirenler %12, hemen hemen hiç izlemediğini ifade edenlerin oranı ise %13.1 idi. Televizyonda hemen hemen her gün haber kanalı izlediğini bildirenlerin oranı %23.5, haftada 1-4 gün izleyenlerin oranı %39.0, ayda 1-2 gün izleyenler %15.8, hemen hemen hiç izlemediğini bildirenlerin oranı ise %21.8 idi.

Tablo 3.1. Medya araçlarında şiddet olayları ve doğal afetlerle ilgili haberleri takip etme sıklığı (N = 533)

Takip sıklığı	Hemen hemen hiç n (%)	Ayda 1-2 gün n (%)	Haftada 1-2 gün n (%)	Haftada 3-4 gün n (%)	Hemen hemen her gün n (%)
TV ya da internette şiddet veya insan hakları ihlalleriyle ilgili haberler izleme	36 (6.8)	58 (10.9)	108 (20.3)	126(23.6)	205 (38.5)
Gazete veya internette şiddet ya da insan hakları ihlalleriyle ilgili haberler okuma	24 (4.5)	47 (8.8)	91 (17.1)	112 (21)	259 (48.6)
Radyoda şiddet veya insan hakları ihlalleriyle ilgili haberler dinleme	277 (52.0)	70 (13.1)	70 (13.1)	44 (8.3)	72 (13.5)
Medyada doğal afetlerle ilgili haberleri takip etme	86 (16.1)	120(22.5)	104 (19.5)	96 (18)	127 (23.8)

TV, radyo, gazete ve internette şiddet olayları ve doğal afetlerle ilgili haberleri takip etme sıklığı Tablo 3.1’de gösterilmektedir. Şiddet ve insan hakları ihlalleri ile ilgili haberlerin en az takip edildiği medya aracı radyo idi. Diğer medya araçlarında bu haberleri hemen hemen hiç takip etmeyenlerin ya da ayda 1-2 gün takip edenlerin oranı %4.5 ile %10.9 arasında değişti. Katılımcıların yarısına yakını gazete ve internette şiddet ya da insan haklarıyla ilgili haberleri hemen hemen her gün okuduklarını bildirdiler. Beş kişiden ikisi TV ya da internet kanallarında bu tür haberleri hemen hemen her gün izlediklerini belirttiler. TV, radyo, gazete ve internette bu tür haberleri haftada bir ile dört gün arası takip edenlerin oranı %8.3 ile %23.6 arasında değişti.

3.3. İnsan Hakları İhlallerine Yönelik Duygu ve Düşünceler

3.3.1. Duygu ve Düşünce İfadelerinin Desteklenme Oranları

Tablo 3.2 İnsan Hakları İhlallerine Yönelik Duygu ve Düşünce Ölçeği üzerindeki maddelerin bildirilme oranlarını göstermektedir. “İnsanlara yapılanların cezasız kalması moralimi bozuyor”, “İnsanlara yapılanların cezasız kalmasının büyük haksızlık olduğunu düşünüyorum” ve “İnsanlara yapılanların cezasız kalması adalete inancımı sarsıyor” maddeleri üzerinde katılımcılar daha fazla yüksek puanları işaretlemeyi tercih ettikleri görüldü ve bu maddeler üzerindeki puanlar sola eğik (negatif) dağılım gösterdi (skewness değerleri sırasıyla -1.60, -1.74, -1.26).

Diğer maddeler üzerindeki puanlar normal dağılım gösterdi. Bu bulgu maddelerin kişilerin insan hakları ihlalleri ile ilgili değişik derecelerdeki duygu ve inançlarını yakaladığını destekledi. Katılımcıların yarısına yakını insan hakları ihlallerinden sorumlu olanların cezalandırılmamasının kendilerinde oldukça veya çok derecede gelecekle ilgili karamsarlık (%48), hayatta her şeyin anlamını kaybettiği duygusu (%45), umutsuzluk (%41), çaresizlik (%41), ve suçluluk duyguları (%30) yarattığını bildirdi. Benzer olarak ölçek üzerindeki maddelere oldukça/çok olarak cevap verenler dikkate alındığında, insanlara yapılanların cezasız kalmasının katılımcılarda yüksek oranda moral bozukluğu (%91), haksızlık duygusu (%88), adalet inancında sarsılma (%80), öfke duyguları (%76) ve insan hakları ihlalleri karşısında toplumun bilinçsizliği ve vurdumduymazlığına sinirlenme duygusu (%74) ortaya çıkardığı görüldü. İlginç bir bulgu katılımcıların %34'ünün sorumluları kendi elleriyle cezalandırabileceğini ve %20'sinin intikam almak istediğini belirtmesiydi. Bu bulgular kişilerin insan hakları ihlallerine yönelik toplumda bir duyarlılık olduğunu ve bu ihlallerden sorumlu olanların cezasız kalmasıyla ilgili olumsuz inançlar ve duygular geliştirdiğini gösterdi.

Tablo 3.2. İnsan Hakları İhlallerine Yönelik Duygu ve Düşünce Ölçeği'nin desteklenme oranları (N = 533)

	Hiç doğru değil n (%)	Biraz doğru n (%)	Orta derecede doğru n (%)	Oldukça doğru n (%)	Çok doğru n (%)
İnsanlara yapılanların cezasız kalması moralimi bozuyor.	1 (0.2)	17 (3.2)	32 (6.0)	157(29.5)	326(61.2)
İnsanlara yapılanların cezasız kalması bende öfke yaratıyor.	9 (1.7)	41 (7.7)	76(14.3)	195(36.6)	214(39.8)
İnsanlara yapılanlar cezasız kaldıkça hayatta her şey anlamını kaybediyor.	48 (9.0)	122(22.9)	122(22.9)	138(25.9)	103(19.3)
İnsanlara yapılanların cezasız kalması bana kendimi çaresiz hissettiriyor.	72 (13.5)	119(22.3)	124(23.3)	119(22.3)	99 (18.6)
İnsanlara yapılanların cezasız kalması beni umutsuzluğa sürüklüyor.	71 (13.3)	117(22.0)	127(23.8)	124(23.3)	94(17.6)
İnsanlara yapılanların cezasız kalması beni gelecek ile ilgili karamsar yapıyor.	49 (9.2)	102(19.1)	126(23.6)	139(26.1)	117(22.0)
İnsanlara yapılanların cezasız kalmasının büyük haksızlık olduğunu düşünüyorum.	5 (0.9)	23 (4.3)	35(6.6)	138(25.9)	332(62.3)
İnsanlara yapılanların cezasız kalması adalete inancımı sarsıyor.	9 (1.7)	40 (7.5)	57 (10.7)	147(27.6)	280(52.5)
İnsanlara yapılanların cezasız kalması bende intikam alma isteği yaratıyor.	176(33.0)	147(27.6)	101(18.9)	62 (11.6)	47 (8.8)
Bu olayların sorumlularını elimde olsa kendim cezalandırırım.	119(22.3)	126(23.6)	106(19.9)	83 (15.6)	99 (18.6)
İnsanlar beni hayal kırıklığına uğrattı.	50 (9.4)	130(24.4)	151(28.3)	110(20.6)	92 (17.3)
İnsanlara yapılanlara seyirci kaldığım için kendimi suçlu hissediyorum.	86 (16.1)	130(24.4)	159(29.8)	90 (16.9)	68 (12.8)
İnsan hakları ihlalleri karşısında toplumun bilinçsizliği ve vurdumduymazlığı beni sinirlendiriyor.	6 (1.1)	47 (8.8)	86 (16.1)	189(35.5)	205(38.5)

3.3.2. Ölçeğin İç Tutarlılık Analizleri

İnsan Hakları İhlallerine Yönelik Duygu ve Düşünceler Ölçeği'nin Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı .89 olarak bulundu. Herhangi bir maddenin ölçekten çıkarılması Cronbach alpha değerinde anlamlı bir düşmeye ya da yükselmeye sebep olmadı. Bu bulgu her maddenin ölçeğin ölçmeye çalıştığı yapıyla anlamlı ilişkisi olduğunu gösterdi. İki-yarı test (split-half) güvenirliği için hesaplanan Spearman-Brown Katsayısı (eşit uzunlukta formlar) .82 ve Guttman İki-Yarı Katsayısı .81 idi. Bu bulgular ölçeğin güvenirliğinin iyi düzeyde olduğunu desteklemektedir. Maddelerin ölçek üzerindeki toplam puanla olan korelasyonu .48 ve .72 arasında değişti. Maddeler birbiriyle .22 ile .81 arasında korelasyon gösterdi. Bu bulgular da ölçeğin iç tutarlılığını destekledi.

Tablo 3.3. İnsan Hakları İhlallerine Yönelik Duygu ve Düşünce Ölçeği'ndeki maddelerin faktör yük değerleri

	Faktör		
	1	2	3
İnsanlara yapılanların cezasız kalması beni umutsuzluğa sürüklüyor.	.91	.19	.15
İnsanlara yapılanların cezasız kalması bana kendimi çaresiz hissettiriyor.	.80	.24	.13
İnsanlara yapılanların cezasız kalması beni gelecek ile ilgili karamsar yapıyor.	.78	.26	.16
İnsanlara yapılanlar cezasız kaldıkça hayatta her şey anlamını kaybediyor.	.54	.33	.25
İnsanlara yapılanlara seyirci kaldığım için kendimi suçlu hissediyorum.	.46	.20	.37
İnsanlara yapılanların cezasız kalmasının büyük haksızlık olduğunu düşünüyorum.	.19	.75	.13
İnsanlara yapılanların cezasız kalması moralimi bozuyor.	.18	.75	.11
İnsanlara yapılanların cezasız kalması bende öfke yaratıyor.	.20	.64	.34
İnsanlara yapılanların cezasız kalması adalete inancımı sarsıyor.	.37	.56	.15
İnsan hakları ihlalleri karşısında toplumun bilinçsizliği ve vurdumduymazlığı beni sinirlendiriyor.	.28	.51	.33
Bu olayların sorumlularını elimde olsa kendim cezalandırırım.	.11	.22	.75
İnsanlara yapılanların cezasız kalması bende intikam alma isteği yaratıyor.	.23	.17	.72

Ölçeğin latent (gizil) yapılarını incelemek için bir faktör analizi (Principal Axis Factoring) yapıldı. Faktör analizine giren tüm değişkenlerin normal dağılım göstermesi gerektiği için, ölçek üzerinde negatif eğik dağılım gösteren üç madde ('İnsanlara yapılanların cezasız kalması moralimi bozuyor;', 'İnsanlara yapılanların cezasız kalmasının büyük haksızlık olduğunu düşünüyorum;', 'İnsanlara yapılanların cezasız kalması adalete inancımı sarsıyor') üzerinde veri dönüştürme işlemi yapılarak normal dağılım sağlanmaya çalışıldı. Veriler negatif eğik dağılım gösterdiği için önce yansıtma (reflection) işlemi yapıldı ve 10 tabanına göre logaritması alınarak tekrar yansıtma (reflection) uygulandı. Bu işlem üçüncü maddenin dağılımını normale dönüştürdü (skewness = -.80), ilk iki maddede ise normal dağılım sınırına yaklaştırdı (skewness değerleri sırasıyla -1.07 ve -1.19). Faktör analizine dönüştürülmüş değişkenler alındı.

Faktör analizi üç faktör üretti ve varyansın %59'unu açıkladı. Faktörleri daha iyi yorumlayabilmek için Varimax rotasyon yapıldı. Tablo 3.3 her maddenin faktörler üzerindeki faktör yük değerlerini göstermektedir. Bir maddenin faktörle anlamlı bir ilişkisi olduğu faktör yükü 0.30'u geçtiğinde kabul edildi (Tabachnick ve Fidell, 2001). Beş madde üzerinde minimal örtüşme olsa da faktörler üzerinde oldukça net bir ayırım gözlemlendi. İlk faktör toplam varyansın %24.8'sini açıkladı ve insan hakları ihlallerinden sorumlu olanların cezasız kalmasına bağlı depresif duygu ve düşünceleri temsil etti. Toplam varyansın %20.8'ini açıklayan ikinci faktör adalet inancında sarsılma ve öfke duygularını temsil etti. Son faktör ise intikam duygularını temsil etti ve varyansın %13.5'ini açıkladı.

3.4. Temel Varsayımlar

3.4.1. Duygu ve Düşünce İfadelerinin Desteklenme Oranları

Temel Varsayımlar Ölçeği'nde bulunan maddelere verilmiş yanıtların frekans tablosu Tablo 3.4'te verilmektedir. Ölçekteki 11 madde üzerindeki puanlar normal dağılım gösterdi. “Devletin adaletine inancım var” ve “İnsanların başına sebepsiz yere bir felaket gelmez.” maddeleri üzerinde katılımcılar daha fazla düşük puanları işaretlemeyi tercih ettikleri görüldü; dolayısıyla bu maddeler üzerindeki puanlar sağa eğik (pozitif) dağılım gösterdi (skewness değerleri sırasıyla 1.51 ve 1.11). Ölçek üzerinde katılımcıların verdikleri cevaplar daha çok biraz-orta derecede doğru şıklarına yoğunlaştı. Örneklemin yaklaşık %58'i devletin adaletine inancı olmadığını ve %62'si dünyada adalet olduğuna yönelik biraz ya da orta derecede inanç taşıdıklarını bildirirken, %52'si insanların yaptıkları kötülüklerin cezasını bir gün çekeceklerine inandıklarını bildirdiler. Bu bulgu aslında insanların temel bir adalet inancı olduğunu ama bunu sağlayan sisteme güven duymadıklarını, özellikle de kendi devletlerine güven duymadıklarını düşündürdü. Oranları %78 ile %88 arasında değişen katılımcılar insanlara güven, insanların temelde iyi ve yardımsever olduğu, insanların birbirine dostça ve iyi duygular beslediği gibi olumlu düşünceleri ölçeğin düşük düzeylerinde (orta ve daha az) değerlendirdi. Benzer bir şekilde, örneklemin %80'den fazlası adil dünya hipotezini yansıtan ve insanların başlarına gelen olayların kendi iyi ya da kötü davranışlarına bağlı olduğunu gösteren maddeleri düşük düzeylerde doğru bulduklarını bildirdiler. Katılımcıların sadece %8'inin dünyanın güvenli bir yer olduğuna oldukça ya da çok inandıkları görüldü. Son olarak, katılımcıların üçte biri dünyada her zaman iyiliğin galip geleceğini oldukça-çok

Tablo 3.4. Temel Varsayımlar Ölçeği'nin Frekans Değerleri (N = 533)

	Hiç Doğru Değil n (%)	Biraz doğru n(%)	Orta derecede doğru n (%)	Oldukça doğru n (%)	Çok doğru n (%)
Dünyada her zaman iyiliğin galip geleceğine inanıyorum.	78 (14.6)	134 (25.1)	140 (26.3)	108 (20.3)	73 (13.7)
İnsanlara güveniyorum.	68 (12.8)	160 (30.0)	213 (40.0)	71 (13.3)	21 (3.9)
İnsanlar temelde iyi ve yardımseverdir.	45 (8.4)	164 (30.8)	204 (38.3)	89 (16.7)	31 (5.8)
İnsanların temelde bencil ve nankör olduklarını düşünüyorum.	58 (10.9)	174 (32.6)	158 (29.6)	96 (18.0)	47 (8.8)
Sık sık işe yarar bir insan olmadığını düşünüyorum.	265 (49.7)	158 (29.6)	72 (13.5)	23 (4.3)	15 (2.8)
Dünyada adalet olduğuna inanıyorum.	149 (28.0)	173 (32.5)	159 (29.8)	34 (6.4)	18 (3.4)
Devletin adaletine inancım var.	307 (57.6)	121 (22.7)	69 (12.9)	17 (3.2)	19 (3.6)
İnsanlar yaptıkları kötülüğün cezasını bir gün mutlaka çekerler.	53 (9.9)	112 (21.0)	87 (16.3)	120 (22.5)	161(30.2)
İnsanlar yapı itibarıyla birbirlerine dostça ve iyi duygular beslerler.	61 (11.4)	208 (39.0)	201 (37.7)	48 (9.0)	15 (2.8)
Dünya genelde güvenli bir yerdir.	168 (31.5)	168 (31.5)	157 (29.5)	29 (5.4)	11 (2.1)
Dünyada iyilikler, kötülüklerden daha fazla.	137 (25.7)	146 (27.4)	170 (31.9)	60 (11.3)	20 (3.8)
İnsanların başına sebepsiz yere bir felaket gelmez.	256 (48.0)	132 (24.8)	70 (13.1)	40 (7.5)	35 (6.6)
Genelde insanlar bu dünyada hak ettiklerini bulurlar.	172 (32.3)	169 (31.7)	95 (17.8)	59 (11.1)	38 (7.1)
İnsanlar birbirlerine her türlü kötülüğü yapabilirler.	41 (7.7)	89 (16.7)	131 (24.6)	149 (28.0)	123(23.1)
İnsanlar uğruna fedakârlık yapmaya değer varlıklardır.	17 (3.2)	92 (17.3)	184 (34.5)	147 (27.6)	93 (17.4)
Kötü olaylar tesadüfen her insanın başına gelebilir.	15 (2.8)	65 (12.2)	119 (22.3)	161 (30.2)	173(32.5)
İnsanlar başkalarının başına gelen kötü şeylere ilgisiz ve duyarsızlardır.	13 (2.4)	91 (17.1)	213 (40.0)	150 (28.1)	66 (12.4)
İnsanlar eğer kendileri iyiye kaderleri de iyi olur.	229 (43.0)	124 (23.3)	119 (22.3)	45 (8.4)	16 (3.0)

düzeyinde değerlendirirse de, dünyada iyiliklerin kötülüklerden daha fazla olduğuna aynı düzeyde inananların sayısı daha azdı (%15). Bu bulgular dünya ve insanlarla ilgili temel varsayımların literatürde ifade edilenden daha düşük düzeylerde doğrulandığına işaret etmektedir.

3.4.2. Ölçeğin İç Tutarlılık Analizleri

Temel Varsayımlar Ölçeği'nin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı .86 olarak bulundu. Herhangi bir maddenin ölçekten çıkarılması Cronbach alpha değerinde anlamlı bir değişime sebep olmadı ve bu analiz her maddenin ölçekle anlamlı ilişkisi olduğunu gösterdi. İki-yarı test güvenilirliği için hesaplanan Spearman-Brown Katsayısı (eşit olmayan uzunluk) .83 ve Guttman İki-Yarı Katsayısı .82 idi. Tüm bu güvenilirlik katsayıları ölçeğin iç tutarlılığının iyi düzeyde olduğunu gösterdi. Ayrıca ölçekteki maddelerin toplam puanla korelasyonu .39 ve .64 arasında ve birbiriyle korelasyonu .11 ile .59 arasında değişti. Bu bulgular da ölçeğin iç tutarlılığını destekledi.

Ölçeği oluşturan maddelerin latent kavramlarını ayırtırmak için bir Faktör analizi (Principal Axis Factoring) yapıldı. Ölçek üzerinde pozitif eğik dağılım gösteren iki madde ("*Devletin adaletine inancım var*", "*İnsanların başına sebepsiz yere bir felaket gelmez.*") üzerinde karekök dönüştürme işlemi yapılarak normal dağılım sağlandı (skewness değerleri, sırasıyla, .65 ve .34). Faktör analizine dönüştürülmüş değişkenler alındı. Bu analiz varyansın %41.7'ini açıklayan iki faktör oluşturdu. Faktörleri daha iyi yorumlayabilmek için Varimax rotasyon yapıldı. Tablo 3.5 faktör yük değerlerini göstermektedir. Bir maddenin faktörle anlamlı bir ilişkisi olduğu faktör yükü 0.30'u geçtiğinde kabul edildi (Tabachnick ve Fidell, 2001). İlk faktör toplam varyansın %23.0'ünü açıkladı ve dünya ve insanlarla ilgili olumlu temel varsayımları temsil etti. İkinci faktör ise toplam varyansın %18.8'ini açıkladı ve adil dünya temel varsayımlarını temsil etti. İki maddenin ("*Dünyada her zaman iyiliğin galip geleceğine inanıyorum.*" ve "*Dünyada adalet olduğuna inanıyorum.*") yükleri her iki faktör üzerinde benzer değerler aldı ve faktörleri ayırttıramadı. Bunun dışında faktörler arasında net bir ayırım gözlemlendi.

Tablo 3.5. Temel Varsayımlar Ölçeği'ndeki maddelerin faktör yük değerleri

	Faktör	
	1	2
İnsanlara güveniyorum.	.74	.07
İnsanlar temelde iyi ve yardımseverdir.	.74	.17
İnsanlar yapı itibariyle birbirlerine dostça ve iyi duygular beslerler.	.67	.19
Dünyada iyilikler, kötülüklerden daha fazla.	.56	.33
Dünya genelde güvenli bir yerdir.	.55	.29
İnsanlar uğruna fedakarlık yapmaya değer varlıklardır.	.52	.16
Genelde insanlar bu dünyada hak ettiklerini bulurlar.	.10	.76
İnsanların başına sebepsiz yere bir felaket gelmez.	.10	.64
İnsanlar yaptıkları kötülüğün cezasını bir gün mutlaka çekerler.	.21	.60
İnsanlar eğer kendileri iyiyse kaderleri de iyi olur.	.23	.54
Dünyada her zaman iyiliğin galip geleceğine inanıyorum.	.48	.49
Dünyada adalet olduğuna inanıyorum.	.37	.40
Devletin adaletine inancım var.	.29	.35

3.5. Korku ve Kontrol Duygusu

3.5.1. Ölçeğin Desteklenme Oranları

Korku ve Kontrol Duygusu Ölçeği'ne ait maddelerin cevaplandırılma oranları Tablo 3.6'da gösterilmektedir. İlk üç madde dışındaki maddeler üzerindeki cevaplar pozitif dağılım gösterdi (skewness değerleri aralık 1.07-2.79). Yani katılımcılar bu maddelerin doğruluğunu daha düşük düzeylerde değerlendirdiler. Onbir madde üzerinde katılımcıların yarısından %80'e varan oranından 'hiç doğru değil' cevabı alındı. Dört katılımcıdan biri haberlerde gördüğü olayları yaşamaktan oldukça ya da çok korktuklarını bildirdiler. Diğer yandan katılımcıların onda biri oldukça ya da çok düzeyinde çaresiz hissettiğini belirtti. Katılımcıların %7.3'ü hayatıyla ilgili endişe duyduğunu, %6.7'si yaşamında tek başına ayakta duramayacağını, %6.4'ü yaşamı üzerinde hiç kontrolünün olmadığına inandığını, %5.6'sı sevdiği kişilerin tehlikede olduğunu hissettiğini, %5.1'i kendine güvenmediğini ve hayatıyla ilgili kararlar alamadığını, %4.7'si sorunlarla başa çıkacak gücü bulamadığını, %4.5'uğu

yaşamıyla ilgili hiçbir şeyi değiştiremeyeceğini ve %4.3'ü daha önce olmayan bazı korkular yaşadığını oldukça ya da çok düzeyinde doğruladı. Bu bulgular, kişilerin azımsanmayacak bir kısmının yaşamları üzerinde kontrol duygusu olmadığını ve başlarına gelebilecek olaylardan korktuklarını gösterdi.

Tablo 3.6. Korku ve Kontrol Duygusu Ölçeği'nin desteklenme oranları (N = 533)

	Hiç doğru değil n (%)	Biraz doğru n (%)	Orta derecede doğru n (%)	Oldukça doğru n (%)	Çok doğru n (%)
Yaşamım üzerinde hiç kontrolüm yok.	182 (34.1)	199 (37.3)	118 (22.1)	27 (5.1)	7 (1.3)
Haberlerde gördüğüm olayları yaşamaktan korkuyorum.	91 (17.1)	184 (34.5)	128 (24.0)	91 (17.1)	39 (7.3)
Hayatımdan endişe ediyorum.	231 (43.3)	172 (32.3)	91 (17.1)	30 (5.6)	9 (1.7)
Kendimi çaresiz hissediyorum.	224 (42.0)	185 (34.7)	70 (13.1)	41 (7.7)	13 (2.4)
Korku yüzünden normal yaşamıma dönemiyorum.	429 (80.5)	73 (13.7)	19 (3.6)	10 (1.9)	2 (0.4)
Kendimi tehlikede hissediyorum.	316 (59.3)	151 (28.3)	50 (9.4)	14 (2.6)	2 (0.4)
Sevdiğim kişilerin tehlikede olduğunu hissediyorum.	226 (42.4)	207 (38.8)	70 (13.1)	23 (4.3)	7 (1.3)
Günlük hayatımdaki sorunlarla başa çıkabilecek gücü kendimde bulamıyorum.	308 (57.8)	150 (28.1)	50 (9.4)	19 (3.6)	6 (1.1)
Yaşamımla ilgili hiçbir şeyi değiştiremeyeceğimi düşünüyorum.	321 (60.2)	137 (25.7)	51 (9.6)	15 (2.8)	9 (1.7)
Kendime güvenmiyorum.	347 (65.1)	120 (22.5)	39 (7.3)	12 (2.3)	15 (2.8)
Daha önce olmayan bazı korkular yaşıyorum.	276 (51.8)	188 (35.3)	46 (8.6)	16 (3.0)	7 (1.3)
Hayatımla ilgili kararlar alamıyorum.	338 (63.4)	139 (26.1)	29 (5.4)	20 (3.8)	7 (1.3)
Yaşamımda tek başıma ayakta durabileceğimi sanmıyorum.	370 (69.4)	96 (18.0)	31 (5.8)	23 (4.3)	13 (2.4)
Hiçbir şeye cesaretim yok.	398 (74.7)	99 (18.6)	25 (4.7)	9 (1.7)	2 (0.4)
Sorunlarımın üstesinden gelemeyeceğime inanıyorum.	377 (70.7)	104 (19.5)	33 (6.2)	12 (2.3)	7 (1.3)

3.5.2. Ölçeğin İç Tutarlılık Analizleri

Korku ve Kontrol Duygusu Ölçeği'nin bu örnekleme Cronbach's alpha iç tutarlık güvenirlik katsayısı .91 idi. Maddeler ölçek üzerindeki toplam puanla genellikle orta düzeyde korelasyon gösterdi ve katsayılar .45 ve .70 arasında değişti. Maddeler birbiriyle .16 ile .68 arasında korelasyon gösterdi. Ölçeğin iki-yarı test güvenirliğini gösteren Spearman-Brown Katsayısı (eşit olmayan uzunluk) .79 ve Guttman İki-Yarı Katsayısı .79 olarak bulundu. Bu bulgular ölçeğin iç tutarlığını bir kere daha destekledi.

3.6. Psikolojik Sorunlar

3.6.1. Travmatik Stres Belirtileri

Örnekleme TSSB belirtileri sıklığı Tablo 3.7'de gösterilmektedir. Maddelerden 10'u pozitif dağılım gösterdi (skewness değerleri aralık 1.02-2.30). DSM-IV'teki TSSB tanı kriterlerine göre yeniden yaşantılama belirtilerinden katılımcıların %9.3'ü haberlerde izlediği olaylarla ilgili bazı görüntüleri aklından atamama, %6.5'i haberlerde izlediği olaylar birdenbire gözlerinin önünden bir film şeridi gibi geçmesi ve sanki o olayları kendisi yaşıyormuş gibi hissetmesi, %5.8'i sık sık korkulu rüyalar görme, %11.6'sı bir uyarıcı haberlerde izlediği olayları hatırlatınca rahatsızlık duyma belirtilerini ve %2.5'i ise çarpıntı, terleme, baş dönmesi, bedende gerginlik gibi fiziksel belirtileri sık sık veya her zaman oranında bildirdi. Travmaya eşlik etmiş uyarıcılardan sürekli kaçınma ve genel tepki verme düzeyinde azalma belirtilerinden katılımcıların %17.7'si haberlerde izlediği olaylarla ilgili düşünceleri ve duyguları aklından atmaya çalıştığını, %5.6'sı izlediği olaylar kendisinin de başına gelecek korkusu ile bazı şeyleri yapmaktan kaçındığını, %15.2'si haberleri izlemekten kaçındığını, %5.2'si izlediği haberlerdeki olayları sonradan hatırlamakta güçlük çektiğini, %7.1'i hayata karşı ilgisinin azaldığını, %16.3'ü insanlardan uzaklaşma ve onlara karşı yabancılaşma duygusu hissettiğini, %11.5'i duyguları ölmüş gibi hissettiğini, %5.4'ü izlediği haberlerdeki olaylar ona her an ölebileceğini düşündürdüğü için uzun vadeli planlar yapmak istemediğini sık sık veya her zaman oranlarında bildirdi. Son olarak katılımcıların %14.6'sı uyumakta güçlük çekme, %22.5'i daha çabuk sinirlenme ya da öfkelenme, %21.4'ü unutkanlık veya dikkatini yaptığı işe toplamakta güçlük çekme, %11.1'i her an tetikte olma (hipervijilans), %17.1'i ani bir ses ya da hareket olduğunda irkilmeden oluşan artmış uyarılmışlık semptomlarını sık sık veya her zaman düzeyinde işaretlediler. Bu ölçeğe

verilen yanıtların değerlendirilmesine göre katılımcıların %5.8'i (n=31) olası TSSB tanısı aldı.

Tablo 3.7. Travmatik stres belirtilerinin görülme sıklığı (N = 533)

	Hiçbir zaman n (%)	Bazen n (%)	Sık sık n (%)	Her zaman n (%)
Haberlerde izlediği olaylarla ilgili bazı görüntüleri aklından atamama	165 (31.0)	318 (59.7)	45 (8.4)	5 (0.9)
Haberlerde izlediği olayların gözlerinin önünden bir film şeridi gibi geçmesi ve o olayları kendisi yaşıyormuş gibi hissetme	282 (52.9)	216 (40.5)	29 (5.4)	6 (1.1)
Sık sık korkulu rüyalar görme	251 (47.1)	251 (47.1)	21 (3.9)	10 (1.9)
Herhangi bir şey haberlerde izlediği olayları hatırlatınca rahatsızlık duyma	177 (33.2)	294 (55.2)	47 (8.8)	15 (2.8)
Herhangi bir şey haberlerde izlediği olayları hatırlatınca çarpıntı, terleme, baş dönmesi gibi fiziksel belirtiler hissetme	422 (79.2)	98 (18.4)	10 (1.9)	3 (0.6)
Haberlerde izlediği olaylarla ilgili düşünceleri ve duyguları aklından atmaya çalışma	219 (41.1)	220 (41.3)	68 (12.8)	26 (4.9)
Haberlerde izlediği olaylar kendi başına gelecek korkusu ile bazı şeyleri yapmaktan kaçınma	357 (67.0)	146 (27.4)	24 (4.5)	6 (1.1)
Haberleri izlemekten kaçınma	263 (49.3)	189 (35.5)	58 (10.9)	23 (4.3)
İzlediği haberlerdeki olayları sonradan hatırlamakta güçlük çekme	265 (49.7)	230 (43.2)	35 (6.6)	3 (0.6)
Hayata karşı ilgi azalması	331 (62.1)	164 (30.8)	30 (5.6)	8 (1.5)
İnsanlardan uzaklaşma ve onlara karşı yabancılaşma duygusu	258 (48.4)	188 (35.3)	70 (13.1)	17 (3.2)
Duyguları ölmüş gibi hissetme	315 (59.1)	157 (29.5)	43 (8.1)	18 (3.4)
Haberlerdeki olaylar kendisine her an ölebileceğini düşündürdüğü için uzun vadeli planlar yapmaktan kaçınma	360 (67.5)	144 (27.0)	22 (4.1)	7 (1.3)
Uyumakta güçlük çekme	259 (48.6)	196 (36.8)	57 (10.7)	21 (3.9)
Daha çabuk sinirlenme ya da öfkelenme	180 (33.8)	233 (43.7)	90 (16.9)	30 (5.6)
Unutkanlık veya dikkatini yaptığı işe toplamakta güçlük çekme	188 (35.3)	231 (43.3)	91 (17.1)	23 (4.3)
Her an tetikte durma	297 (55.7)	177 (33.2)	41 (7.7)	18 (3.4)
Ani bir ses ya da hareket olduğunda irkilme	170 (31.9)	272 (51.0)	74 (13.9)	17 (3.2)

3.6.2. Depresyon

Depresyon Değerlendirme Ölçeği, 533 katılımcıdan 522'si tarafından cevaplanmıştır. Ölçekte bulunan maddelerden 11'i pozitif eğik dağılıma sahiptir (skewness değerleri aralık 1.05-3.26). Tablo 3.8'de depresyon belirtilerinin bildirilme sıklığı gösterilmektedir. Katılımcıların %24.7'si çabuk sinirlenme, %9.7'si yerinde duramayacak kadar huzursuz hissetme, %10.5'i günlük hayatta karar vermede güçlük çekme, %7.4'ü suçlu hissetme, %12.6'sı gelecekte umutsuzluk, %4.7'si hareketlerde/konuşmada yavaşlama, %4.7'si değersiz ve işe yaramaz hissetme, %2.5'i zaman zaman kendini öldürmeyi düşünme, %12.2'si kilo kaybetme/alma, %13.9'u düşünmede/dikkati toplamada güçlük, %16.9'u kolaylıkla ağlama, %25'i halsiz/bitkin hissetme, %17.2'si üzüntülü/kederli hissetme, %10.5'i gündelik işleri yapmada güçlük çekme, %18.6'sı uykuda azalma veya artma, %18'i bedensel şikayetler, %9.9'u cinselliğe olan ilginin azalması, %14.8'i iştahta azalma veya artma, %14.3'ü hayattan eskisi kadar zevk alamama belirtilerini oldukça veya çok fazla düzeylerinde bildirdi. Örneklemede olası depresyon tanısı %8.8'i (n=47) oranında görüldü. Olası depresyon tanısı, en sık olası TSSB tanısı alan vakalarda görüldü. Olası TSSB'si olan vakaların %55.2'si olası depresyon tanısı alırken, TSSB olmadan depresyon vakalarının %6.3'ünde görüldü.

Tablo 3.8. Depresyon belirtilerinin görülme sıklığı (N = 533)

	Hayır	Biraz / Bazen	Oldukça Fazla / Sık	Çok Fazla / Çoğu Zaman
	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)
Çabuk sinirlenme	114 (21.4)	276 (51.8)	95 (17.8)	37 (6.9)
Yerinde duramayacak kadar huzursuz hissetme	279 (52.3)	191 (35.8)	38 (7.1)	14 (2.6)
Günlük yaşamda karar vermekte güçlük çekme	246 (46.2)	218 (40.9)	49 (9.2)	7 (1.3)
Kendini suçlu hissetme	324 (60.8)	159 (29.8)	27 (5.1)	12 (2.3)
Gelecekte umutsuzluk	228 (42.8)	227 (42.6)	52 (9.8)	15 (2.8)
Hareketlerde veya konuşmada yavaşlama	379 (71.1)	118 (22.1)	18 (3.4)	7 (1.3)
Kendini değersiz, işe yaramaz hissetme	375 (70.4)	122 (22.9)	18 (3.4)	7 (1.3)
Zaman zaman kendini öldürme düşünceleri	450 (84.4)	59 (11.1)	9 (1.7)	4(0.8)
İstemediği halde kilo kaybetme (veya alma)	229 (56.1)	158 (29.6)	47 (8.8)	18 (3.4)
Düşünmekte veya dikkatini toplamakta güçlük çekme	221 (41.5)	227 (42.6)	56 (10.5)	18 (3.4)
Kolaylıkla ağlama	254 (47.7)	178 (33.4)	58 (10.9)	32 (6.0)
Halsiz, bitkin hissetme	162 (30.4)	227 (42.6)	100 (18.8)	33 (6.2)
Üzüntülü ve kederli hissetme	209 (39.2)	221 (41.5)	69 (12.9)	23 (4.3)
Gündelik işleri yapmakta güçlük çekme	317 (59.5)	149 (28.0)	41 (7.7)	15 (2.8)
Uykularda azalma veya artma	243 (45.6)	180 (33.8)	67 (12.6)	32 (6.0)
Bedensel şikayetler	217 (40.7)	209 (39.2)	71 (13.3)	25 (4.7)
Cinselliğe olan ilgide azalma	342 (64.2)	127 (23.8)	37 (6.9)	16 (3.0)
İştahta azalma veya artma	294 (55.2)	149 (28.0)	56 (10.5)	23 (4.3)
Hayattan eskisi gibi zevk alamama	264 (49.5)	182 (34.1)	48 (9.0)	28 (5.3)

3.6.3. Kaygı

Katılımcıların genel kaygı düzeylerini ölçme amacıyla kullanılan Sürekli Kaygı Envanteri'ne ait yüzdeler oranlar Tablo 3.9'da gösterilmiştir. Maddelerden sadece biri eğik dağılıma sahiptir ve skewness değeri 1.32'dir ("*Genellikle kendime güvenim yoktur*" maddesi). Katılımcılardan %4.9'u genellikle çabuk yorulduğunu, %5.6'sı genellikle kolay ağladığını, %17.4'ü başkaları kadar mutlu olmak istediğini, %3.6'sı çabuk karar veremediği için fırsatları kaçırdığını, %2.4'ü güçlüklerin yenemeyeceği kadar biriktiğini hissettiğini, %5.1'i önemsiz şeyler hakkında endişelendiğini, %5.3'ü her şeyi ciddiye alarak endişelendiğini, %2.4'ü genellikle kendine güveni olmadığını, %5.8'i sıkıntılı ve güç durumlarla karşılaşmaktan kaçındığını, %3.2'si genellikle kendini hüzünlü hissettiğini, %5.8'i olur olmaz düşüncelerin kendisini rahatsız ettiğini, %8.8'i hayal kırıklıklarını çok ciddiye aldığını ve hiç unutamadığını, %6.4'ü son zamanlarda kafasına takılan konuların kendisini tedirgin ettiğini hemen her zaman düzeyinde bildirdi. Ölçekte geri kalan 7 madde ise olumlu duyguları ifade eden ters yöndeki maddelerden oluşmaktadır. Buna göre katılımcıların %2.8'i genellikle keyfinin yerinde olduğunu, %22'si kendini dinlenmiş hissettiğini, %6.6'sı genellikle sakin, kendine hakim ve soğukkanlı olduğunu, %3'ü genellikle mutlu olduğunu, %6.9'u genellikle kendini emniyette hissettiğini, %3.6'sı genellikle hayatından memnun olduğunu, %2.6'sı aklı başında ve kararlı bir insan olduğunu en düşük düzey olan hemen hemen hiçbir zaman düzeyinde bildirdi.

Tablo 3.9. Sürekli Kaygı belirtilerinin görülme sıklığı (N = 533)

	Hemen hemen hiçbir zaman n (%)	Bazen n (%)	Çok zaman n (%)	Hemen her zaman n (%)
Genellikle keyfim yerindedir.	15 (2.8)	133 (25.0)	308 (57.8)	51 (9.6)
Genellikle çabuk yorulurum.	89 (16.7)	292 (54.8)	100 (18.8)	26 (4.9)
Genellikle kolay ağlarım.	168 (31.5)	219 (41.1)	90 (16.9)	30 (5.6)
Başkaları kadar mutlu olmak isterim.	86 (16.1)	201 (37.7)	127 (23.8)	93 (17.4)
Çabuk karar veremediğim için fırsatları kaçıırım.	161 (30.2)	265 (49.7)	62 (11.6)	19 (3.6)
Kendimi dinlenmiş hissediyorum.	117 (22.0)	247 (46.3)	120 (22.5)	23 (4.3)
Genellikle sakin, kendine hakim ve soğukkanlıyım.	35 (6.6)	158 (29.6)	225 (42.2)	89 (16.7)
Güçlerin yenemeyeceğim kadar biriktiğini hissedirim.	196 (36.8)	255 (47.8)	43 (8.1)	13 (2.4)
Önemsiz şeyler hakkında endişelenirim.	145 (27.2)	260 (48.8)	75 (14.1)	27 (5.1)
Genellikle mutluyum.	16 (3.0)	149 (28.0)	280 (52.5)	62 (11.6)
Her şeyi ciddiye alır ve endişelenirim.	106 (19.9)	262 (49.2)	111 (20.8)	28 (5.3)
Genellikle kendime güvenim yoktur.	273 (51.2)	200 (37.5)	21 (3.9)	13 (2.4)
Genellikle kendimi emniyette hissedirim.	37 (6.9)	152 (28.5)	251 (47.1)	67 (12.6)
Sıkıntılı ve güç durumlarla karşılaşmaktan kaçınırım.	86 (16.1)	246 (46.2)	144 (27.0)	31 (5.8)
Genellikle kendimi hüzünlü hissedirim.	117 (22.0)	300 (56.3)	73 (13.7)	17 (3.2)
Genellikle hayatımdan memnunum.	19 (3.6)	139 (26.1)	262 (49.2)	87 (16.3)
Olur olmaz düşünceler beni rahatsız eder.	87 (16.3)	312 (58.5)	77 (14.4)	31 (5.8)
Hayal kırıklıklarımı öylesine ciddiye alırım ki hiç unutamam.	123 (23.1)	199 (37.3)	138 (25.9)	47 (8.8)
Aklı başında ve kararlı bir insanım.	14 (2.6)	73 (13.7)	281 (52.7)	139 (26.1)
Son zamanlarda kafama takılan konular beni tedirgin ediyor.	100 (18.8)	261 (49.0)	112 (21.0)	34 (6.4)

3.7. TSSB, Depresyon ve Kaygı ile İlişkili Faktörler

TSSB, depresyon ve kaygının yordayıcılarını belirlemek için hiyerarşik doğrusal regresyon analizi (yöntem 'enter') yapıldı. Bu analizler için TSBÖ, DDÖ ve Sürekli Kaygı Ölçeği toplam puanları bağımlı değişken olarak seçildi. Her ne kadar TSBÖ ve DDÖ ilişkili oldukları bozukluklara yönelik olası tanı bilgisi verseler de, öz bildirim ölçeklerinin vereceği bu bilgi tam güvenilir olmadığından tanıya yönelik kategorik değişkenler regresyon analizlerinde kullanılmadı. Demografik bilgilerden bağımsız değişken olarak cinsiyet (1 = kadın, 2 = erkek), yaş, medeni durum (1 = bekar/dul/ayrılmış/boşanmış, 2 = evli), eğitim düzeyi (1 = okur yazar, 2 = ilköğretim, 3 = ortaokul, 4 = lise, 5 = üniversite, 6 = yüksek lisans/doktora), geçmiş psikiyatrik hastalık öyküsü (1 = hayır, 2 = evet), geçmiş travma deneyimi (1 = hayır, 2 = evet) ve siyasi olaylara ilgi düzeyi (1 = hiç, 2 = biraz, 3 = orta derecede, 4 = oldukça, 5 = çok) seçildi. TV, radyo, gazete ve internette şiddet olayları ve doğal afetlerle ilgili haberleri takip etme sıklığı birbirleriyle önemli ölçüde ilişkili oldukları için (r aralığı .24-.69, tüm p 'ler $< .001$) veri indirgeme yöntemi kullanıldı ve bir temel bileşen analizi yapıldı. Bu analiz toplam varyansın %77.1'ini açıkladı ve toplam iki bileşen üretti. İlk döndürülmemiş bileşen tüm maddeler üzerinde pozitif yüksek yük gösterdi (aralık .51 - .86) ve *medyada şiddet olaylarına maruz kalma sıklığını* temsil etti. Katılımcıların bu bileşen üzerindeki puanları hesaplanarak regresyon analizinde bağımsız değişken olarak kullanıldı. Son olarak analizlere İnsan Hakları İhlallerine Yönelik Duygu ve Düşünceler Ölçeği (Cezasızlık Ölçeği), Temel Varsayımlar Ölçeği ve Korku ve Kontrol Duygusu Ölçeği toplam puanları bağımsız değişken olarak analize sokuldu. Demografik ve kişisel öykü değişkenleri birinci adımda, *medyada şiddet olaylarına maruz kalma sıklığı* ve siyasi olaylara ilgi düzeyi ikinci adımda, İnsan Hakları İhlallerine Yönelik Duygu ve Düşünceler Ölçeği toplam puanı üçüncü adımda, Temel Varsayımlar Ölçeği toplam puanı dördüncü adımda ve Korku ve Kontrol Duygusu Ölçeği toplam puanı beşinci adımda analize alındı.

3.7.1. Değişkenler Arası İlişkiler

Regresyon analizlerine giren bağımlı ve bağımsız değişkenlerin birbirleriyle ilişkisini gösteren korelasyon matrisi Tablo 3.10'da yer almaktadır. Medyada şiddet olayları haberlerini izleme sıklığı, ileri yaş ve insan hakları ihlallerinden sorumlu

Tablo 3.10. Regresyon Analizine Alınan Değişkenlerin İlişisini Gösteren Korelasyon Matrisi

	Cinsiyet	Yaş	Medeni durum	Eğitim durumu	Geçmiş psikiyatrik hastalık öyküsü	Ölüm /yaralanma riski içeren olay deneyimi	Medyada şiddet haberlerine maruz kalma	Cezasızlık ölçeği toplam puan	Temel varsayımlar ölçeği toplam puan	Korku ve kontrol ölçeği toplam puan	TSBÖ toplam puan	Depresyon ölçeği toplam puan	Sürekli kaygı ölçeği toplam puan
Cinsiyet	1												
Yaş	.12**	1											
Medeni durum	.06	.53***	1										
Eğitim durumu	-.04	-.17***	-.10*	1									
Geçmiş psikiyatrik hastalık öyküsü	-.06	-.04	-.02	-.02	1								
Ölüm/yaralanma riski içeren olay deneyimi	.10*	.05	.06	-.03	.24***	1							
Medyada şiddet haberlerine maruz kalma	.04	.11**	.06	.02	-.05	-.01	1						

Tablo 3.10. Devam

	Cinsiyet	Yaş	Medeni durum	Eğitim durumu	Geçmiş psikiyatrik hastalık öyküsü	Ölüm /yaralanma riski içeren olay deneyimi	Medyada şiddet haberleri ne maruz kalma	Cezasızlık ölçeği toplam puan	Temel varsayımlar ölçeği toplam puan	Korku ve kontrol ölçeği toplam puan	TSBÖ toplam puan	Depresyon ölçeği toplam puan	Sürekli kaygı ölçeği toplam puan
Cezasızlık ölçeği toplam puan	-.13**	-.15**	-.10*	-.05	.05	.04	.16***	1					
Temel varsayımlar ölçeği toplam puan	.18***	.28***	.20***	-.18***	-.08	.06	.08	-.15***	1				
Korku ve kontrol ölçeği toplam puan	.00	-.12**	-.09*	-.03	.09*	.06	.03	.39***	-.06	1			
TSBÖ toplam puan	-.04	-.12**	-.14**	-.05	.10*	.02	.05	.39***	-.11**	.69***	1		
Depresyon ölçeği toplam puan	-.10*	-.16***	-.13**	-.05	.17***	.07	.01	.34***	-.18***	.69***	.76***	1	
Sürekli kaygı ölçeği toplam puan	-.16***	-.13**	-.09*	-.04	.13**	.01	-.05	.26***	.06	.44***	.42***	.51***	1

* = p < .05, ** = p < .01, *** = p < .001

tutulanlarla ilişkili olumsuz duygu ve düşüncelerle anlamlı korelasyon gösterdi, fakat TSSB, depresyon ve kaygı ölçekleri ile aralarında bir ilişki görülmedi. Bu olumsuz duygu ve düşünceler kadın cinsiyet, genç yaş, bekar olmak, olumsuz temel varsayımlar, korku ve kontrol kaybı ile tüm psikopatoloji ölçekleri ile ilişkili idi. Olumsuz temel varsayımlar ise yine kadın cinsiyet, ileri yaş, bekar olma, yüksek eğitim düzeyi, TSSB ve depresyon ile anlamlı ilişki gösterdi. Korku ve kontrol kaybı genç yaş, bekar olmak, geçmiş psikiyatrik hastalık öyküsü ve tüm psikopatoloji ölçekleri ile anlamlı korelasyon gösterdi.

3.7.2. TSSB Yordayıcıları

TSBÖ toplam puanı bağımlı değişken olarak kullanılan regresyon analizinin her adımında model istatistiklerin ve son adımda tüm regresyon modeline giren bağımsız değişkenlerin katkıları Tablo 3.11’de gösterilmektedir. Regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlı idi ($F = 47.7$, $sd = 11, 521$, $p < .001$) ve toplam varyansın %49.1’ini (düzeltilmiş R^2) açıkladı. Demografik ve kişisel öykü değişkenleri regresyon modeline %3.6, insan hakları ihlallerinden sorumlu olanların cezalandırılmamasına yönelik olumsuz duygu ve düşünceler %12.9 ve korku ve kontrol kaybı %32.9 katkı yaptı. İkinci adımda analize giren *medyada şiddet olaylarına maruz kalma sıklığı* ve siyasi olaylara ilgi düzeyi ile dördüncü adımda analize giren dünya ve insanlarla ilgili temel varsayımlar regresyon modeline istatistiksel olarak anlamlı bir katkı yapmadı. Tüm regresyon modelinde bekar olmak, insan hakları ihlallerinden sorumlu olanların cezalandırılmamasına yönelik olumsuz duygu ve düşünceler ile korku ve kontrol kaybı TSSB ile anlamlı ilişki gösterdi.

3.7.3. Depresyon Yordayıcıları

DDÖ toplam puanı bağımlı değişken olarak kullanılan regresyon analizinin bulguları Tablo 3.12’de gösterilmektedir. Regresyon modeli toplam varyansın %47.8’ini (düzeltilmiş R^2) açıkladı ve istatistiksel olarak anlamlı idi ($F = 45.4$, $sd = 11, 521$, $p < .001$). Demografik ve kişisel öykü değişkenleri regresyon modeline %6.6, insan hakları ihlallerinden sorumlu olanların cezalandırılmamasına yönelik olumsuz duygu ve düşünceler %8.4 ve korku ve kontrol kaybı %32.6 katkı yaptı. Medyada şiddet olaylarına maruz kalma sıklığı ve siyasi olaylara ilgi düzeyi ile dünya ve insanlarla ilgili temel varsayımlar analize girdikleri adımda regresyon

modeline istatistiksel olarak anlamlı bir katkı yapmadı. Tüm regresyon modelinde kadın cinsiyet, düşük eğitim düzeyi, geçmiş psikiyatrik hastalık öyküsü, olumsuz temel varsayımlar ile korku ve kontrol kaybı depresyonu anlamlı olarak yordayan faktörlerdi.

Tablo 3.11. TSSB'nin Risk Faktörlerini Yordayan Regresyon Modeli

Regresyon Modeli	Değişim istatistikleri	
Adım 1	R ² değişimi = .04, F (6,526) = 3.32, p < .01	
Adım 2	R ² değişimi = .01, F (2,524) = 1.38, p = .25	
Adım 3	R ² değişimi = .13, F (1,523) = 81.6, p < .001	
Adım 4	R ² değişimi = .00, F (1,522) = 1.16, p = .28	
Adım 5	R ² değişimi = .33, F (1,521) = 343.6, p < .001	
Tüm Regresyon Modeli	Düzeltilmiş R ² = .49, F (11,521) = 47.7, p < .001	
Son adımdaki yordayıcılar	β	p
Cinsiyet	-.02	.66
Yaş	.03	.42
Medeni Durum	-.08	.02
Eğitim Durumu	-.04	.21
Geçmiş Psikiyatrik Hastalık Öyküsü	.03	.29
Ölüm/yaralanma riski içeren olay deneyimi	-.02	.50
Medyada şiddet haberlerine maruz kalma sıklığı	.02	.66
Siyasi olaylara ilgi derecesi	.00	.99
Cezasızlık ölçeği toplam puan	.13	.001
Temel varsayımlar ölçeği toplam puan	-.05	.16
Korku ve kontrol ölçeği toplam puan	.63	.001

Tablo 3.12. Depresyonun Risk Faktörlerini Yordayan Regresyon Modeli

Regresyon Modeli	Değişim istatistikleri	
Adım 1	R ² değişimi = .07, F (6,526) = 6.20, p<.001	
Adım 2	R ² değişimi = .01, F (2,524) = 1.32, p= .27	
Adım 3	R ² değişimi = .08, F (1,523) = 52.0, p<.001	
Adım 4	R ² değişimi = .01, F (1,522) = 5.36, p<.05	
Adım 5	R ² değişimi = .33, F (1,521) = 332.4, p<.001	
Tüm Regresyon Modeli	Düzeltilmiş R ² = .48, F (11,521) = 45.4, p<.001	
Son adımdaki yordayıcılar	β	p
Cinsiyet	-.08	.03
Yaş	-.02	.53
Medeni Durum	-.04	.25
Eğitim Durumu	-.06	.05
Geçmiş Psikiyatrik Hastalık Öyküsü	.09	.01
Ölüm/yaralanma riski içeren olay deneyimi	.02	.52
Medyada şiddet haberlerine maruz kalma sıklığı	-.02	.53
Siyasi olaylara ilgi derecesi	.05	.16
Cezasızlık ölçeği toplam puan	.05	.16
Temel varsayımlar ölçeği toplam puan	-.10	.01
Korku ve kontrol ölçeği toplam puan	.63	.001

3.7.4. Kaygı Yordayıcıları

Sürekli Kaygı Ölçeği toplam puanının bağımlı değişken olarak kullanıldığı regresyon analizinin bulguları Tablo 3.13'te gösterilmektedir. Regresyon modeli toplam varyansın %24.2'sini (düzeltilmiş R^2) açıkladı ve istatistiksel olarak anlamlı idi ($F = 16.4$, $sd = 11$, 521 , $p < .001$). Her adımda regresyon modeli anlamlı idi. Regresyon modeline demografik ve kişisel öykü değişkenleri %5.2, *medyada şiddet olaylarına maruz kalma sıklığı* ve siyasi olaylara ilgi düzeyi %1.2, insan hakları ihlallerinden sorumlu olanların cezalandırılmamasına yönelik olumsuz duygu ve düşünceler %5.5, insanlarla ilgili temel varsayımlar %2.1 ve korku ve kontrol kaybı %11.8 katkı yaptı. Son adımdaki tüm regresyon modelinde kadın cinsiyet, geçmiş psikiyatrik hastalık öyküsü, siyasi olaylara düşük ilgi düzeyi, insan hakları ihlallerinden sorumlu olanların cezalandırılmamasına yönelik olumsuz duygu ve düşünceler, dünya ve insanlarla ilgili olumlu temel varsayımlar ve korku ve kontrol kaybı kaygı ile anlamlı ilişki gösterdi.

Tablo 3.13. Kaygının Risk Faktörlerini Yordayan Regresyon Modeli

Regresyon Modeli	Değişim istatistikleri	
Adım 1	R^2 değişimi = .05, $F(6,526) = 4.85$, $p < .001$	
Adım 2	R^2 değişimi = .01, $F(2,524) = 3.27$, $p < .05$	
Adım 3	R^2 değişimi = .06, $F(1,523) = 32.4$, $p < .001$	
Adım 4	R^2 değişimi = .02, $F(1,522) = 12.5$, $p < .001$	
Adım 5	R^2 değişimi = .12, $F(1,521) = 83.0$, $p < .001$	
Tüm Regresyon Modeli	Düzeltilmiş $R^2 = .24$, $F(11,521) = 16.4$, $p < .001$	
Son adımdaki yordayıcılar	β	p
Cinsiyet	-.13	.01
Yaş	-.06	.24
Medeni Durum	-.03	.52
Eğitim Durumu	.00	.91
Geçmiş Psikiyatrik Hastalık Öyküsü	.09	.02
Ölüm/yaralanma riski içeren olay deneyimi	-.03	.47
Medyada şiddet haberlerine maruz kalma sıklığı	-.02	.71
Siyasi olaylara ilgi derecesi	-.12	.01
Cezasızlık ölçeği toplam puan	.12	.01
Temel varsayımlar ölçeği toplam puan	.16	.001
Korku ve kontrol ölçeği toplam puan	.38	.001

4. TARTIŞMA

Araştırmada örneklem Survey Monkey araştırma sitesi aracılığıyla sosyal medya üzerinden araştırmaya katılan 18-65 yaş arası 533 kişiden oluşmaktadır. Örneklem istatistiksel analizler için yeterli kuvvet verecek büyüklüğe sahiptir. Kadınlar (%64.7) ve bekar/ayrılmış/dul olanlar (%68.9) örneklemin yarısından fazlasını oluştursa da, dağılım tatmin edici nitelikteydi. Araştırma sosyal medya üzerinden yapıldığından internet kullanımına bağlı olarak katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%88.6) eğitim düzeyi lisans ve lisansüstü olan kişilerden oluşmuştur. Katılımcıların büyük kısmı medyada yayınlanan şiddet, insan hakları ihlallerine yönelik haberleri sıklıkla takip eden kişilerden oluştu. Ayrıca katılımcıların %95'i siyasi olaylara değişik derecelerde ilgiliydi ve bu ilgililiğinin yüksek olduğunu bildirenler örneklemin yarısını oluşturdu. Yüksek eğitilmiş, siyasi olaylara ilgili ve medya araçları yoluyla dünyada olup biteni takip eden kişileri temsil eden bu örneklemin tüm popülasyonu temsil edici gücü nispeten zayıftı. Ancak araştırmanın amacı epidemiyolojik veriler ortaya koymak olmadığından ve medya araçlarını takip ederek insan hakları ihlallerine maruz kalmanın psikolojik etkilerini bu araçları takip eden insanlarda incelemek olduğundan örneklem hipotezlerin sınanması için uygun nitelikteydi.

Bu çalışma için kullanılan ölçeklerin psikometrik performansları tatmin edici düzeydeydi. Savaş Sonrası Duygu ve Düşünce Ölçeği (Başoğlu ve ark., 2005) ve Deprem Sonrası Duygu ve Düşünce Ölçeği'nden (Şalcıoğlu, 2004) uyarlanan İnsan Hakları İhlallerine Yönelik Duygu ve Düşünce Ölçeği (Cezasızlık Ölçeği), Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı .89 olarak bulunmuş ve ölçeğin iç tutarlılığı desteklenmiştir. Ayrıca ölçekte bulunan gizil yapıları incelemek için yapılan ve varyansın %59'unu açıklayan faktör analizinde maddeler oldukça net ayrılmıştır. Yine, Savaş Sonrası Duygu ve Düşünce Ölçeği (Başoğlu ve ark., 2005) ve Deprem Sonrası Duygu ve Düşünce Ölçeği'nden (Şalcıoğlu, 2004) bu çalışma için uyarlanan

Temel Varsayımlar Ölçeği'nin de iç tutarlılığını destekleyen bulgular elde edilmiştir. Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .86 bulunmuş, ayrıca faktör analizi varyansın %41.7'sini açıklayan ve net ayrışan iki faktör üretmiştir. Tüm bu bulgular her iki ölçeği oluşturan maddelerin ölçmesi amaçlanan yapıları ölçtüğünü gösterdi. Çalışmada kullanılan diğer tüm ölçekler Türkçe geliştirilmiş, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları daha önce yapılmış ölçeklerdir. Bu ölçeklerin bu örneklemedeki güvenirlik katsayıları yüksektir.

Takip edilen şiddet, savaş ve insan hakları ihlallerine yönelik haberlerde sorumluların cezasız kalmasının yarattığı psikolojik etkiler incelendiğinde katılımcıların %20.4 ile %90.7 arasında değişen kısmı yüksek oranda olumsuz duygu ve düşünceler bildirdi. Katılımcıların yarısına yakını insan hakları ihlalleriyle ilgili takip ettikleri haberlerde sorumluların cezasız kalmasının kendilerinde depresif duygudurum ve olumsuz düşünceler yarattığını bildirdi. Diğer yandan katılımcıların yarısından fazlasının takip ettikleri bu tür haberlerin adaletle ilgili olumsuz inançlar geliştirmelerine neden olduğu görüldü. Bu bulgu insan hakları ihlallerine yönelik olaylarda sorumluların gereken cezayı almasının kişinin adalet duygusunu ve kişisel güvenlik duygusunu iyileştirebilecek bir güce sahip olduğu görüşünü (Roht-Arriaza, 1995; akt. Şalcıoğlu, 2004) destekledi. Ayrıca insan haklarına yönelik bir ihlali doğrudan yaşamak yerine medya yoluyla bazı kişilerin yaşadığını öğrenmenin de benzer olumsuz duygu ve düşünceler yarattığı görüldü. Bu bulgular, insan hakları ihlallerine yönelik toplumda bir sağduyu olduğunu ve bu ihlallerden sorumlu olanların cezasız kalmasının kişilerde olumsuz inançlar ve duygular geliştirdiğini gösterdi.

Katılımcılar genel olarak insanlar ve dünya ile ilgili olumlu temel varsayımları orta derecelerde desteklediler. Adil dünya hipoteziyle ilgili temel varsayımlar da orta düzeylerde desteklendi. Örneklemin yaklaşık %58'i devletin adaletine inancı olmadığını ve %62'si dünyada adalet olduğuna yönelik biraz ya da orta derecede inanç taşıdıklarını bildirirken, bu bulgu aslında insanların temel bir adalet inancı olduğunu ama bunu sağlayan sisteme güven duymadıklarını, özellikle de kendi devletlerine güven duymadıklarını düşündürdü. Katılımcıların büyük kısmının olumlu temel varsayımları çoğunlukla düşük düzeylerde desteklemesi dünya, adalet ve insanlara karşı güvensizlik algılarının yoğun olduğunu gösterdi. Bu noktada kişilerin emniyet algılarında kuşku olmalarının, kişisel sağlamlık/zarar görmezlik algıları ile bir çatışma yarattığı görülebilmektedir.

Çalışmada yaşam üzerindeki korku, tehdit algısı ile hayatla başa çıkma stratejilerine yönelik güven duygusu incelendiğinde katılımcıların %2.1'sinden %24.4'üne varan kısmı yaşamları üzerinde korku ve tehdit hissettiklerini, hayattaki sorunlarla başa çıkabilecek düzeyde bir kontrol algılarının olmadığını bildirdiler. Bu kişi oranı yüksek bir oran gibi görünmese de azımsanmayacak bir düzeydi. Önemli bir bulgu da katılımcıların yaklaşık dörtte biri haberlerde gördüğü olayları yaşamaktan yüksek düzeyde korktuğunu bildirmesidir. Bu bulgu insanların bir olayı TV, internet vb. üzerindeki haber bültenleriyle görsel olarak dolaylı yoldan yaşantılamasıyla da anlamlı düzeyde korku ve tehdit algısı geliştirebileceğini destekledi.

Özetle, medya araçları üzerinden maruz kalınan fiziksel şiddet, politik şiddet, savaş ve insan hakları ihlallerine yönelik haberlerin insanların bir kısmında insan hakları ihlallerine yönelik olumsuz duygu ve düşüncelere, dünya ve insanlarla ilgili olumsuz düşüncelere, yaşam üzerinde kontrol duygusu azalmasına yol açtığı görülmüştür. Bu bulgular çalışmanın birinci hipotezini desteklemektedir. Regresyon analizleri medya araçları üzerinden bu tür haberleri takip etme sıklığı ile insan hakları ihlallerine yönelik olumsuz duygu ve düşünceler arasında anlamlı bir ilişki olduğunu gösterdi. Bu bulgu medyadaki şiddet haberlerini takip etme sıklığı arttıkça insan hakları ihlallerine yönelik olaylarda sorumluların cezasız kalmasına yönelik olumsuz duygu ve düşüncelerin önemli derecede arttığını göstermektedir. Bu nedenle bu bulgu, bu tür haberleri sıklıkla takip etmenin, insanlarda haksızlığa uğrayanlara karşı olan duyarlılığı kuvvetlendirdiği, bir yandan da adalete olan inançlarını zedelediği şeklinde değerlendirilebilir. Ancak, haberleri bu şekilde takip etme sıklığı ile dünya ve insanlarla ilgili olumsuz inançlar ve yaşam üzerinde kontrol kaybı arasında bir ilişki görülmedi. Bu bulgular medyada haberleri düşük sıklıkla izlemenin de dünya ve insanlarla ilgili temel varsayımları ve kontrol duygusunu sarsabileceğini düşündürdü. Nitekim, maruz kalmanın nesnel ölçütü kişilerin verdiği duygusal tepki bilgisini taşımadığından dolayı maruz kalmanın düşünceler üzerindeki etkisini bu değişkenle yakalamak mümkün olmamış olabilir. İleride yapılacak çalışmalar maruz kalma esnasında algılanan sıkıntı düzeyi gibi öznel değerlendirmeleri hesaba katmalıdır.

Örseleyici bir olaya medya yoluyla maruz kalma DSM sınıflamalarındaki travma tanımında yer almamıştır. Bu çalışmada travmatik bir deneyim olarak ele alınan medyadaki şiddet, savaş ve insan hakları ihlallerine yönelik haberlere maruz

kalmaya bağı olarak TSSB belirtilerinin gelişip gelişmediğı incelenmiştir. DSM-IV'teki TSSB tanı kriterlerine göre katılımcılar haberlerde izledikleri olaylara bağı olarak %2.5 ila %11.6 arasında değışen oranlarda yeniden yaşantılama belirtileri bildirdi. Katılımcıların %5'inden %18'ine varan kısmında travmaya eşlik etmiş uyarılardan sürekli kaçınma ve genel tepki verme düzeyinde azalma belirtileri görüldü. Artmış uyarılmışlık belirtileri ise katılımcıların %11'inden %23'üne değışen oranlarda gözlendi. Buna göre medyada izlenen şiddet, savaş, insan hakları ihlallerine yönelik haberler sonucu örneklemede olası TSSB tanısı alanların oranı %5.8 idi. Bu bulgular araştırmanın ikinci hipotezini destekledi ve travmatik olaylara doğrudan maruz kalmadan, medya araçları üzerinden haberleri izleyerek ve dinleyerek bu tür olaylara dolaylı olarak maruz kalmanın da insanlarda sıkıntı yaratacak düzeyde TSSB belirtilerine yol açtığını ve bazı kişilerin TSSB tanısı alabilecek düzeyde takip ettikleri olaylardan etkilendiğini düşündürdü. Bu bulgular literatürde 11 Eylül, Oklahoma ve Challenger Uzay Mekiğı olaylarını TV üzerinden izleme sonrası TSSB geliştiğı bulgularan çalışmalar ile tutarlı idi (Schlenger ve ark., 2002; Schuster ve ark., 2001; Jarolmen & Sisco, 2005; Saylor ve ark., 2003; Pfefferbaum ve ark., 2000; Terr ve ark., 1999).

TSSB'yi yordayan risk faktörlerinin incelendiğı doğrusal regresyon analizinde; insan hakları ihlallerinden sorumlu olanların cezalandırılmamasına yönelik olumsuz duygu ve düşüncelerin ve korku ve kontrol kaybının TSBÖ puanlarındaki değışimi en fazla açıklayan faktörler ve en güçlü yordayıcı değışkenler olduğı gözlenmiştir. Yaşam üzerindeki korku ve azalmış kontrol algılarının TSSB'yi en güçlü yordayan faktör olduğı daha önce savaş ve işkence (Başoğlu ve ark, 2005), deprem (şalcioğlu, 2004), cinsel istismar (Bolstad & Zinbarg, 1997) ve ev içi şiddet (Urhan, 2013) travmaları yaşayan kişilerle yapılan çalışmalarda bulgulanmıştır. Tüm bu bulgular doğrudan ya da dolaylı yoldan travmatik stresörlere maruz kalan kişilerde güncel tehdit algısı, korku ve çaresizlik duygularının TSSB belirtilerinin sürmesinde güçlü ve tutarlı bir rolü olduğunu ortaya koymaktadır. İnsan hakları ihlallerine yönelik cezasızlığın TSSB'yi yordadığını gösteren başka çalışmalar da vardır. Eski Yugoslavya ülkelerinde savaş sonrası ve 1999 depremi sonrası Türkiye'de yapılan iki çalışmada (Başoğlu ve ark., 2005; şalcioğlu, 2004) cezasızlıkla ilgili olumsuz duygu ve düşünceler regresyon analizlerinde TSSB'yi yordayan faktörlerden biri olarak belirlendi. Bu bulgular insan hakları ihlallerinden sorumlu tutulanların cezasız kalmasıyla ilgili olumsuz duygu ve düşünceler

insanlarda başlarına gelecek olaylarda adaletin yerini bulmayacağı düşüncesi yaratarak emniyetsizlik ve tehdit algılarını arttırabildiğinden olası TSSB'ye zemin hazırladığı söylenebilir.

Yüksek oranda depresyon belirtileri, katılımcıların %2.5'inden %25'i arasında değişen kısımlarında görüldü. Katılımcıların dörtte biri depresyona bağlı kendini halsiz, bitkin hissetme ile çabuk sinirlenme belirtilerini yüksek düzeyde doğruladı. Buna göre ölçeğin değerlendirilmesiyle 47 kişi (%8.8) olası depresyon tanısı aldı. Olası TSSB'si olan vakaların %55.2'si olası depresyon tanısı alırken, TSSB olmadan depresyon vakaların %6.3'ünde görüldü. Olası depresyon tanısı, en sık olası TSSB tanısı alan vakalarda görüldü, bu bulgu da depresyonun TSSB'ye en sık eşlik eden tanı olduğu bulgusuyla tutarlılık göstermektedir (Armenian, Morikawa, Melkonian, Hovanesian, Haroutunian ve Saigh, 2000; Bleich ve ark., 1997; Kessler ve ark., 1995; Perkonig, Kessler, Storz ve Wittchen, 2000; Özden, 2013). Depresyonu yordayan risk faktörlerinin incelendiği doğrusal regresyon analizinde; depresyondaki en büyük varyansı yine insan hakları ihlallerinden sorumlu olanların cezalandırılmamasına yönelik olumsuz duygu ve düşüncelerin ve korku ve kontrol kaybının açıkladığı bulundu. Ancak modelde korku ve yaşam üzerinde kontrol kaybı ile dünya ve insanlarla ilgili olumsuz temel varsayımlar depresyonu yordadı. Güncel tehdit algısına bağlı korku ve yaşam üzerinde kontrol sahibi olamama duygularının depresyonu yordayan en güçlü faktör olması iki ruhsal sorun arasındaki yüksek orandaki komorbiditeye ve çaresizlik duygularının uzun dönemde umutsuzluk duygularına, dolayısıyla da depresyona yol açmasına (Alloy, Kelly, Mineka ve Clements, 1990; Başoğlu ve Şalcıoğlu, 2011) bağlanabilmektedir. Korku ve kontrol kaybının TSSB ve depresyonu en yüksek düzeyde yordayan faktör olarak bulgulanması dördüncü hipotezi desteklemiştir.

Dünya ve insanlarla ilgili olumsuz inançların depresyonla ilişkisi incelendiğinde dünyanın adil ve güvenli bir yer olduğuna inanmamaya bağlı emniyetsizlik duygusu, insanlara ve sisteme güvenmeme insanlarda umutsuzluk duyguları yaratarak onları depresyona sürüklüyor olabilir. Ancak dikkat edilmesi gereken bir nokta kişilerin depresif belirtileri olduğu için de bu tür kognisyonları geliştiriyor olabileceğidir. Diğer bir deyişle, bu bulgulardan sarsılmış temel varsayımların mı depresyona yol açtığı yoksa depresyonun mu bu düşüncelerde değişim yarattığı sorusunun cevabını bulmak mümkün değildir. Depresyonu yordayan diğer faktörler olan kadın cinsiyet, düşük eğitim seviyesi ve geçmiş

psikiyatrik hastalık öyküsü literatürdeki bulgularla tutarlıdır (Djernes, 2006; Kaplan, Roberts, Camacho & Coyne, 1987; Forsell, 2000, vb.).

Belirli bir durumdaki kaygı düzeyinden farklı olarak genel bir kaygı seviyesi değerlendirildiğinde; katılımcıların %2.4'ünden %17.4'üne varan kısmı olumsuz duyguları içeren maddeleri hemen her zaman düzeyinde bildirirken, geriye kalan olumlu duyguları içeren maddeler katılımcıların %2.8'inden %22'sini içeren kısmında hemen hemen hiçbir zaman düzeyinde bildirildi. Katılımcıların kaygı puanları 25 ile 59 arasında değişirken, ortalama kaygı puanı 39.5 olarak bulundu. Bu bulgu örneklemin orta düzeyde bir sürekli kaygı düzeyine sahip olduğunu göstermiştir. Doğrusal regresyon analizinde insan hakları ihlallerinden sorumlu olanların cezalandırılmamasına yönelik olumsuz duygu ve düşünceler ve korku ve kontrol kaybı, kaygı belirtilerinde toplam varyansın en büyük kısmını açıkladı. Regresyon modelinin en son adımında kaygıyı yordayan risk faktörleri yordayıcı güçlerine göre sırasıyla; korku ve kontrol kaybı, olumlu temel varsayımlar, kadın cinsiyet, cezasızlıkla ilgili olumsuz duygu ve düşünceler, siyasi olaylara düşük ilgi düzeyi ve geçmiş psikiyatrik hastalık öyküsü olarak belirlendi. Bu bulgular siyasi olaylarla az ilgilenen kişilerin bir yandan insan hakları ihlallerine yönelik olumsuz duygular beslemelerine rağmen dünya, insanlar ve adaletle ilgili temel varsayımlarını korudukları, ya da korumaya çalıştıkları, bu aykırılığın da bu kişilerde daha fazla kaygıya yol açtığı olarak yorumlandı. TSSB, depresyon ve kaygı ile ilişkili olduğu gösterilen bu faktörler üçüncü hipotezi kısmen desteklemektedir.

4.1. Sınırlılıklar

Bu araştırmanın bulguları bazı metodolojik sınırlılıklar göze alınarak değerlendirilmelidir. Öncelikle psikopatolojik değerlendirmeler öz bildirim ölçekleriyle yapıldığı için, elde edilen prevalans oranları gerçek oranları kesin doğrulukla yansıtmadığı ve sadece olası tanı oranlarını yansıttığı göz önünde bulundurulmalıdır. Çalışmada medya araçlarını takip etmeyen bir kontrol grubu bulunmadığından insan hakları ihlallerinin cezasız kalmasına bağlı duygu ve düşünceler, temel varsayımlar, korku ve kontrol duygusunun ve psikolojik belirtilerin medya araçları üzerinden dolaylı olarak travmatik olaylara maruz kalmaya bağlı olarak ortaya çıktığını söylemek mümkün değildir. Araştırmanın iç geçerliğini arttırmak için belirli önlemler alınmıştır. Örneğin, web uygulaması üzerinden ölçekler açılmadan önce katılımcıların ayrıntılı yönergeleri okuyarak soruları takip

ettikleri haberlere göre cevaplandırmaları istenmiştir. Ayrıca cezasızlık ve TSSB ölçeklerindeki maddeler özellikle medyada yayınlanan insan hakları ihlalleri haberlerine vurgu yapmıştır. Korku ve kontrol duygusu ölçeği üzerindeki puanlar ile cezasızlık ölçeği arasındaki orta kuvvetteki korelasyon ilk ölçekteki maddelerin medyada takip edilen olaylara yönelik değerlendirildiği izlenimini vermektedir. Dolayısıyla ölçeklerin amaçlanan yapıları doğru ölçmediğini söylemek için yeterli sebep yoktur.

Örneklemin yüksek eğitimli, siyasi olaylara ilgili ve medya araçları yoluyla dünyada olup biteni takip eden kişilerden oluşması dış geçerliği tehdit eden bir faktör olarak görülebilir. Ancak bu araştırmanın amacı epidemiyolojik veriler ortaya koymak yerine medya araçları üzerinden haberleri takip etmenin psikolojik etkilerini araştırmak olduğu için seçilen örneklem hipotezlerin sınanması için uygun özellikler taşımaktadır. Diğer yandan yine de bulgular sadece popülasyonda bu örneklemin özelliklerini gösteren kesime genellenebilir. Son bir metodolojik sınırlılık TSSB belirtilerinin kişilerin doğrudan maruz kalmadığı fakat dolaylı yoldan medyada yayınlanan haberler aracılığıyla maruz kaldığı belirli bir olaya yönelik değerlendirilmemiş olmasıdır. Ancak haberlerin kümülatif etkisinin daha ağır olacağı düşünülerek probleme daha geniş bir çerçeveden yaklaşmıştır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada örneklemin önemli bir kısmında medya araçları üzerinden maruz kalınan şiddet, savaş ve insan hakları ihlallerine yönelik haberlerin insan hakları ihlallerine yönelik olumsuz duygu ve düşüncelere, dünya ve insanlarla ilgili olumsuz varsayımlara ve yaşam üzerinde azalmış kontrol duygusuna neden olduğu bulgulanmıştır. Bu tür haberlerin TSSB belirtilerini tetiklediği görölmüştür. TSSB ve depresyon için en güçlü risk faktörünün korku ve kontrol kaybı olduğu bulunmuştur. Ayrıca insan hakları ihlallerinin cezasız kalmasına yönelik olumsuz duygu ve düşünceler TSSB ve genellenmiş kaygıyı yordarken, olumsuz temel varsayımlar depresyon belirtilerini yordamıştır. Olumlu temel varsayımların genellenmiş kaygıyı yordadığı bulgulanmıştır.

Bu araştırmanın bulguları ileride yapılacak toplum temelli çalışmalara ışık tutmaktadır. Öncelikle bu çalışmanın metodolojik sınırlılıklarını aşan çalışmalar dolaylı yoldan maruz kalınan toplumsal olayların insanlar üzerindeki bilişsel, duygusal, davranışsal ve psikiyatrik etkilerini araştırmalıdır. Türkiye’de medyada takip edilen bu tür toplumsal olayların yetişkinler üzerindeki psikiyatrik etkilerini inceleyen yeterli düzeyde çalışma yoktur. Bu çalışma yaşadığımız çağın bir gerekliliği olarak medyanın ruhsal etkilerine dikkat çekmektedir. Ayrıca haber bültenlerindeki toplumsal olayların güvenlik ve adalet algularını olumsuz etkileyebildiği görölmektedir. Haber bültenlerinde şiddet haberlerinin sunulma yöntemi de ayrı bir araştırma sorusunu beraberinde getirmektedir. Sonuç olarak medya vasıtasıyla gelişebildiği görölen ikincil travma, dolaylı travmatizasyon ve diğer psikiyatrik etkileri inceleyen akademik araştırmaların arttırılması, toplumsal bir bilinç ve duyarlılık kazanılmasına ve bununla birlikte bu tür ruhsal etkileri önlemek amacıyla gerekli tedbirlerin geliştirilmesi açısından alandaki çalışmacılara katkıda bulunacağı düşünölmektedir.

KAYNAKLAR

- Alloy, L., Kelly, K., Mineka, S. ve Clements, C. (1990). Comorbidity in anxiety and depressive disorders: A helplessness/hopelessness perspective. *In Comorbidity of Mood and Anxiety Disorders*, ed. J. D. Maser ve C. R. Cloninger. Washington: American Psychiatric Press, 499-543.
- Andrews, B., Brewin, C. R., Rose, S., & Kirk, M. (2000). Predicting PTSD symptoms in victims of violent crime: The role of shame, anger, and childhood abuse. *Journal of Abnormal Psychology*, 109(1), 69-73. doi: 10.1037/0021-843x.109.1.69
- APA (1980). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (3rd Edition)*. Washington, DC: American Psychiatric Association.
- APA (1987). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (3rd Edition, revised)*. Washington, DC: American Psychiatric Association.
- APA (1994). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (4th Edition)*. Washington, DC: American Psychiatric Association.
- APA (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (5th Edition)*. Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Armenian, H. K., Morikawa, M., Melkonian, A. K., Hovanesian, A. P., Haroutunian, N., Saigh, P. A. (2000). Loss as a determinant of PTSD in a cohort of adult survivors of the 1988 earthquake in Armenia: implications for policy. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 102(1), 58-64. doi: 10.1034/j.1600-0447.2000.102001058.x
- Başoğlu, M., & Mineka, S. (1992). The role of uncontrollable and unpredictable stress in post-traumatic stress responses in torture survivors. *Torture and Its Consequences: Current Treatment Approaches* (pp. 182-225). New York, NY, US: Cambridge University Press.
- Başoğlu, M., Paker, M., Paker, Ö., Özmen, E., Marks, I., İncesu, C. (1994). Psychological effects of torture: A comparison of tortured with nontortured political activists in Turkey. *The American Journal of Psychiatry*, 151(1), 76-81.

- Başoğlu, M., Paker, M., Özmen, E., Taşdemir, Ö., Şahin, D., Ceyhanlı, A. (1996). Appraisal of self, social environment, and state authority as a possible mediator of posttraumatic stress disorder in tortured political activists. *Journal of Abnormal Psychology, 105*(2), 232-236. doi: 10.1037/0021-843x.105.2.232
- Başoğlu, M., Şalcıoğlu, E., Livanou, M., Özeren, M., Aker, T., Kılıç, C. (2001). A study of the validity of a screening instrument for traumatic stress in earthquake survivors in Turkey. *Journal of Traumatic Stress, 14*(3), 491-509.
- Başoğlu, M., Şalcıoğlu, E., & Livanou, M. (2002). Traumatic stress responses in earthquake survivors in Turkey. *Journal of Traumatic Stress, 15*(4), 269-276. doi: 10.1023/a:1016241826589
- Başoğlu, M., Kılıç, C., Şalcıoğlu, E., & Livanou, M. (2004). Prevalence of posttraumatic stress disorder and comorbid depression in earthquake survivors in Turkey: An epidemiological study. *Journal of Traumatic Stress, 17*(2), 133-141. doi: 10.1023/B:JOTS.0000022619.31615.e8
- Başoğlu, M., Livanou, M., Crnobarić, C., Frančišković, T., Suljić, E., Đurić, D., & Vranešić, M. (2005). Psychiatric and cognitive effects of war in former Yugoslavia - Association of lack of redress for trauma and posttraumatic stress reactions. *Journal of the American Medical Association, 294*, 580-590.
- Başoğlu, M., Livanou, M., & Crnobarić, C. (2007). Torture vs other cruel, inhuman, and degrading treatment: Is the distinction real or apparent? *Archives of General Psychiatry, 64*(3), 277-285.
- Başoğlu, M., Şalcıoğlu, E. (2011). *A Mental Healthcare Model for Mass Trauma Survivors: Control-Focused Behavioural Treatment of Earthquake, War, and Torture Trauma*, Cambridge: Cambridge University.
- Blake, D. D., Weathers, F. W., Nagy, L. M., Kaloupek, D. G., Charney, D. S., & Keane, T. (1990). A clinician rating scale for assessing current and lifetime PTSD: The CAPS-1. *The Behaviour Therapist, 13*, 187-188.
- Bleich, A., Koslowsky, M., Dolev, A., & Lerer, B. (1997). Post-traumatic stress disorder and depression: An analysis of comorbidity. *The British Journal of Psychiatry, 170*, 479-482. doi: 10.1192/bjp.170.5.479
- Bolstad, B. R., & Zinbarg, R. E. (1997). Sexual victimization, generalized perception of control, and posttraumatic stress disorder symptom severity. *Journal of Anxiety Disorders, 11*(5), 523-540. doi: [http://dx.doi.org/10.1016/S0887-6185\(97\)00028-5](http://dx.doi.org/10.1016/S0887-6185(97)00028-5)
- Breslau, N., Davis, G. C., Andreski, P., & Peterson, E. (1991). Traumatic events and posttraumatic stress disorder in an urban population of young adults. *Archives of General Psychiatry, 48*(3), 216-222.

- Breslau, N., Davis, G. C., Andreski, P., Peterson, E. L., & Schultz, L. R. (1997). Sex differences in posttraumatic stress disorder. *Archives of General Psychiatry*, *54*(11), 1044-1048.
- Brewin, C. R., Andrews, B., & Valentine, J. D. (2000). Meta-analysis of risk factors for posttraumatic stress disorder in trauma-exposed adults. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *68*(5), 748-766. doi: 10.1037/0022-006x.68.5.748
- Card, J. J. (1987). Epidemiology of PTSD in a national cohort of Vietnam veterans. *Journal of Clinical Psychology*, *43*(1), 6-17. doi: 10.1002/1097-4679(198701)43:1<6::aid-jclp2270430103>3.0.co;2-x
- Collimore, K. C., McCabe, R. E., Carleton, R. N., & Asmundson, G. J. G. (2008). Media exposure and dimensions of anxiety sensitivity: Differential associations with PTSD symptom clusters. *Journal of Anxiety Disorders*, *22*(6), 1021-1028. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.janxdis.2007.11.002>
- Danieli, Y. (1992). Preliminary reflections from a psychological perspective. *Seminar on the right to restitution, compensation and rehabilitation for victims of gross violations of human rights and fundamental freedoms*. Maastricht, 11-15 March.
- Demirli, A. (2011). Terörizm, psikososyal etkileri ve müdahale modelleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, *4*(35), 66-76.
- Democratic Progress Institute (DPI) (2012). *Obstacles and Opportunities for Transitional Justice: Truth and Reconciliation Commissions*. Working Paper. London.
- Djernes, J. K. (2006). Prevalence and predictors of depression in populations of elderly: a review. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, *113*(5), 372-387. doi: 10.1111/j.1600-0447.2006.00770.x
- Fazel, M., Wheeler, J., & Danesh, J. (2005). Prevalence of serious mental disorder in 7000 refugees resettled in western countries: A systematic review. *The Lancet*, *365*(9467), 1309-1314. doi: 10.1016/s0140-6736(05)61027-6
- First, M. B., Spitzer, R. L., Gibbon, M., & Williams, J. B. W. (1996) *Structured Clinical Interview for DSM-IV Axis I Disorders - Non-patient Edition (SCID-I/NP, Version 2)*. Biometrics Research Department, New York State Psychiatric Institute: New York.
- Foa, E. B., Zinbarg, R., & Rothbaum, B. O. (1992). Uncontrollability and unpredictability in post-traumatic stress disorder: An animal model. *Psychological Bulletin*, *112*(2), 218-238. doi: 10.1037/0033-2909.112.2.218
- Forsell, Y. (2000). Predictors for depression, anxiety and psychotic symptoms in a very elderly population: data from a 3-year follow-up study. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *35*(6), 259-263.

- Goenjian, A. K., Molina, L., Steinberg, A. M., Fairbanks, L. A., Alvarez, M. L., Goenjian, H. A. (2001). Posttraumatic stress and depressive reactions among Nicaraguan adolescents after hurricane Mitch. *The American Journal of Psychiatry*, 158(5), 788-794. doi: 10.1176/appi.ajp.158.5.788
- Gökalp, P. G. (2000). Travma sonrası stres bozukluğunda ilaç tedavisi. *Klinik Psikiyatri Dergisi Ek 3: Deprem ve Travma*, 21-28.
- Green, B. (1994). Psychosocial research in traumatic stress: An update. *Journal of Traumatic Stress*, 7(3), 341-362. doi: 10.1007/bf02102782
- Hamber, B.E. (1995). *Do the Sleeping Dogs Lie? The Psychological Implications of the Truth and Reconciliation Commission in South Africa*. The Centre for the Study of Violence and Reconciliation: Johannesburg, South Africa. Occasional Paper.
- Helzer, J. E., Robins, L. N., & McEvoy, L. (1987). Post-traumatic stress disorder in the general population. *New England Journal of Medicine*, 317(26), 1630-1634. doi: doi:10.1056/NEJM198712243172604
- Herman, J. L. (1997). *Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence-From Domestic Abuse to Political Terror*: New York: Basic Books.
- Janoff-Bulman, R. (1989). Assumptive worlds and the stress of traumatic events: Applications of the schema construct. *Social Cognition*, 7(2), 113-136. doi: 10.1521/soco.1989.7.2.113
- Jarolmen, J., & Sisco, H. (2005). Media effects on post-traumatic stress disorder and the World Trade Center Tragedy. *Best Practice in Mental Health*, 1(2), 133-139.
- Joseph, S., Williams, R., & Yule, W. (1997). *Understanding Post-Traumatic Stress: A Psychosocial Perspective on PTSD and Treatment*, New York: Wiley.
- Kaminer, D., Stein, D. J., Mbanga, I., & Zungu-Dirwayi, N. (2001). The Truth and Reconciliation Commission in South Africa: Relation to psychiatric status and forgiveness among survivors of human rights abuses. *The British Journal of Psychiatry*, 178(4), 373-377.
- Kaplan, G. A., Roberts, R. E., Camacho, T. C., & Coyne, J. C. (1987). Psychosocial predictors of depression: Prospective evidence from the human population laboratory studies. *American Journal of Epidemiology*, 125(2), 206-220.
- Karaboğa, M. T. (2007). *Türkiye’de Özel Televizyon Kanallarının Ana Haber Bültenlerinde Şiddet Olgusu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Mersin Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, B. (2000). Travma sonrası stres bozukluğunda komorbidite. *Psikiyatri Dünyası*, 4(2), 37-43.

- Kessler, R. C., Sonnega, A., Bromet, E., Hughes, M., & Nelson, C. B. (1995). Post-traumatic stress disorder in the national comorbidity survey. *Archives of General Psychiatry*, 52(12), 1048-1060.
- Kılıç, C., Aydın, İ., Taşkıntuna, N., Özçürümez, G., Kurt, G., Eren, E. (2006). Predictors of psychological distress in survivors of the 1999 earthquakes in Turkey: Effects of relocation after the disaster. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 114(3), 194-202. doi: 10.1111/j.1600-0447.2006.00786.x
- Lagos, D. (1994) Argentina: Psycho-social and clinical consequences of political repression and impunity in the medium term. *Torture*, 4(1),13-15.
- Lifton, R. J., & Olson, E. (1976). The human meaning of total disaster: The Buffalo Creek experience. *Psychiatry: Journal for the Study of Interpersonal Processes*, 39(1), 1-18.
- Livanou, M., Başoğlu, M., Şalcıoğlu, E., & Kalendar, D. (2002). Traumatic stress responses in treatment-seeking earthquake survivors in Turkey. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 190(12), 816-823.
- Madakasira, S., & O'Brien, K. F. (1987). Acute posttraumatic stress disorder in victims of a natural disaster. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 175(5), 286-290.
- Neumann, E., & Monasterio, H. (1991). *Impunity: A symbiotic element of terror*. Paper presented at the 3rd International Conference on Health, Political Repression and Human Rights. 24-29 November 1991, Chile.
- Norris, F. H. (1992). Epidemiology of trauma: Frequency and impact of different potentially traumatic events on different demographic groups. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 60(3), 409-418. doi: 10.1037/0022-006x.60.3.409
- Ozer, E. J., Best, S. R., Lipsey, T. L., & Weiss, D. S. (2003). Predictors of posttraumatic stress disorder and symptoms in adults: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 129(1), 52-73. doi: 10.1037/0033-2909.129.1.52
- Öner N. ve LeCompte A. (1983). *Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Özden, M. Ş. (2013). *Depreme Bağlı Travmatik Stres ve Depresyon Belirtilerinin Göç ve Sosyal Destek Kaybı ile İlişisine Yönelik Çok Faktörlü bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Haliç Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Perkonig, A., Kessler, R. C., Storz, S., & Wittchen, H. U. (2000). Traumatic events and post-traumatic stress disorder in the community: Prevalence, risk factors and comorbidity. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 101(1), 46-59. doi: 10.1034/j.1600-0447.2000.101001046.x

- Pfefferbaum, B., Seale, T. W., McDonald, N. B., Brandt Jr, E. N., Rainwater, S. M., Maynard, B. T. (2000). Posttraumatic stress two years after the Oklahoma City bombing in youths geographically distant from the explosion. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes*, 63(4), 358-370.
- Quarantelli, E. L. (1985). An assessment of conflicting views of mental health: The consequences of traumatic events. (Ed: C. R. Figley), *Trauma and Its Wake: The Study and Treatment of PTSD*. New York: Brunner / Mazel, Inc.
- Resnick, H. S., Kilpatrick, D. G., Dansky, B. S., Saunders, B. E., & Best, C. L. (1993). Prevalence of civilian trauma and posttraumatic stress disorder in a representative national sample of women. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 61(6), 984-991. doi: 10.1037/0022-006x.61.6.984
- Riggs, D., Dancu, C., Gershuny, B., Greenberg, D., & Foa, E. (1992). Anger and post-traumatic stress disorder in female crime victims. *Journal of Traumatic Stress*, 5(4), 613-625. doi: 10.1007/bf00979229
- Roht-Arriaza, N. (1995). Punishment, redress, and pardon: Theoretical and psychological approaches. In N. Roht-Arriaza (Ed.). *Impunity and Human Rights in International Law and Practice*. Oxford University Press.
- Rosendal, S., Şalcıoğlu, E., Andersen, H. S., & Mortensen, E. L. (2011). Exposure characteristics and peri-trauma emotional reactions during the 2004 tsunami in Southeast Asia--what predicts post-traumatic stress and depressive symptoms? *Comprehensive Psychiatry*, 52(6), 630-637. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.comppsy.2010.12.004>
- Rubonis, A. V., & Bickman, L. (1991). Psychological impairment in the wake of disaster: The disaster psychopathology relationship. *Psychological Bulletin*, 109(3), 384-399. doi: 10.1037/0033-2909.109.3.384
- Saylor, C. F., Cowart, B. L., Lipovsky, J. A., Jackson, C., & Finch Jr, A. J. (2003). Media exposure to September 11: Elementary school students' experiences and posttraumatic symptoms. *American Behavioral Scientist*, 46(12), 1622-1642. doi: 10.1177/0002764203254619
- Schlenger, W. E., Caddell, J. M., Ebert, L., Jordan, B. K., Rourke, K. M., Wilson, D. (2002). Psychological reactions to terrorist attacks: Findings from the national study of Americans' reactions to September 11. *JAMA: Journal of the American Medical Association*, 288(5), 581-588.
- Schuster, M. A., Stein, B. D., Jaycox, L. H., Collins, R. L., Marshall, G. N., Elliott, M. N. (2001). A national survey of stress reactions after the September 11, 2001, terrorist attacks. *New England Journal of Medicine*, 345(20), 1507-1512. doi: doi:10.1056/NEJM200111153452024
- Shaw, J. A. (1987). Unmasking the illusion of safety: Psychic trauma in war. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 51(1), 49-63.

- Smith, S. L., & Wilson, B. J. (2002). Children's comprehension of and fear reactions to television news. *Media Psychology*, 4(1), 1-26. doi: 10.1207/s1532785xmep0401_01
- Snow, B. R., Stellman, J. M., Stellman, S. D., & Sommer Jr, J. F. (1988). Post-traumatic stress disorder among American Legionnaires in relation to combat experience in Vietnam: Associated and contributing factors. *Environmental Research*, 47(2), 175-192. doi: [http://dx.doi.org/10.1016/S0013-9351\(88\)80040-9](http://dx.doi.org/10.1016/S0013-9351(88)80040-9)
- Spielberger, C. D., Gorsuch, R. L., & Lushene, R. E. (1970). *State Trait Anxiety Inventory*. Palo Alto, California: Consulting Psychologists Press.
- Steel, Z., Chey, T., Silove, D., Marnane, C., Bryant, R. A., & van Ommeren, M. (2009). Association of torture and other potentially traumatic events with mental health outcomes among populations exposed to mass conflict and displacement: A systematic review and meta-analysis. *JAMA: Journal of the American Medical Association*, 302(5), 537-549.
- Steinglass, P., & Gerrity, E. (1990). Natural disasters and post-traumatic stress disorder: Short-term versus long-term recovery in two disaster-affected communities. *Journal of Applied Social Psychology*, 20(21, Pt 1), 1746-1765. doi: 10.1111/j.1559-1816.1990.tb01509.x
- Şalcıoğlu, E., Başoğlu, M., & Livanou, M. (2003). Long-term psychological outcome for non-treatment-seeking earthquake survivors in Turkey. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 191(3), 154-160.
- Şalcıoğlu, E. (2004). *The Effect of Beliefs, Attribution of Responsibility, Redress and Compensation on Posttraumatic Stress Disorder in Earthquake Survivors in Turkey*. (PhD Dissertation), King's College London, London. Available from British Library EThOS Electronic Theses Online Service database.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2001). *Using Multivariate Statistics*. Boston: Allyn and Bacon.
- Taylor, S. E. (1983). Adjustment to threatening events: A theory of cognitive adaptation. *American Psychologist*, 38(11), 1161-1173. doi: 10.1037/0003-066x.38.11.1161
- Terr, L. C., Bloch, D. A., Michel, B. A., Shi, H., Reinhardt, J. A., & Metayer, S. (1999). Children's symptoms in the wake of Challenger: A field study of distant-traumatic effects and an outline of related conditions. *The American Journal of Psychiatry*, 156(10), 1536-1544.
- Urhan, S. (2013). *Ev İçi Şiddet Mağduru Kadınlarda Travma Sonrası Stres Bozukluğu ve Depresyon Belirtilerinin Sıklığı ve Bu Sorunlarla İlişkili Risk Faktörleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Haliç Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKLER

EK I : MEDYA TAKİP ALIŞKANLIKLARI FORMU

Tarih: _____ / _____ / _____
Görüşmecisi: _____
Vaka no: _____

DEMOGRAFİK BİLGİLER

1. Cinsiyetiniz:

1 = Kadın 2 = Erkek

2. Doğum tarihiniz: _____ / _____ / _____

3. Eğitim durumunuz:

1 = Okur yazar 2 = İlkokul 3 = Ortaokul 4 = Lise 5 = Üniversite 6 = Yüksek lisans/Doktora

4. Medeni durumunuz:

1 = Bekar 2 = Evli 3 = Ayrılmış/Boşanmış 4 = Dul

5. Şu an çalışıyor musunuz?

1 = Evet 2 = Hayır

6. Şu an ne iş yapıyorsunuz? _____

7. Daha önce tedavi gerektiren ruhsal bir hastalık geçirdiniz mi?

1 = Hayır 2 = Evet (Evet ise açıklayın: _____)

8. Daha önce sizi ölüm ya da yaralanma riski ile karşı karşıya getiren bir olay yaşadınız mı (örn., doğal afet, kaza, yangın, cinsel tecavüz, vb)?

1 = Hayır 2 = Evet (Nasıl bir olay yaşadınız? : _____)

MEDYA TAKİP ALIŞKANLIKLARI FORMU

Şimdi size TV izleme, radyo dinleme, gazete okuma gibi medya takip alışkanlıklarınızla ilgili bazı sorular sormak istiyoruz.

1. Ne sıklıkta TV izlersiniz?

1 = Hemen hemen hiç 2 = Ayda 1-2 gün 3 = Haftada 1-2 gün 4 = Haftada 3-4 gün 5 = Hemen hemen her gün

2. TV’de ne sıklıkta yerli/yabancı dizi ya da film izlersiniz?

1 = Hemen hemen hiç 2 = Ayda 1-2 gün 3 = Haftada 1-2 gün 4 = Haftada 3-4 gün 5 = Hemen hemen her gün

3. TV’de ne sıklıkta yerli/yabancı müzik-eğlence veya magazin programı izlersiniz?

1 = Hemen hemen hiç 2 = Ayda 1-2 gün 3 = Haftada 1-2 gün 4 = Haftada 3-4 gün 5 = Hemen hemen her gün

4. TV’de ne sıklıkta haberleri izlersiniz?

1 = Hemen hemen hiç 2 = Ayda 1-2 gün 3 = Haftada 1-2 gün 4 = Haftada 3-4 gün 5 = Hemen hemen her gün

5. TV’de ne sıklıkta yerli/yabancı haber kanalı izlersiniz?

1 = Hemen hemen hiç 2 = Ayda 1-2 gün 3 = Haftada 1-2 gün 4 = Haftada 3-4 gün 5 = Hemen hemen her gün

6. Ne sıklıkta TV’de veya internette dünyanın çeşitli yerlerinde olan şiddet olaylarına, savaşlara, insan hakları ihlallerine yönelik haberleri izlersiniz?

1 = Hemen hemen hiç 2 = Ayda 1-2 gün 3 = Haftada 1-2 gün 4 = Haftada 3-4 gün 5 = Hemen hemen her gün

7. Ne sıklıkta gazetede veya internette dünyanın çeşitli yerlerinde olan şiddet olaylarına, savaşlara, insan hakları ihlallerine yönelik haberleri okursunuz?

1 = Hemen hemen hiç 2 = Ayda 1-2 gün 3 = Haftada 1-2 gün 4 = Haftada 3-4 gün 5 = Hemen hemen her gün

8. Ne sıklıkta radyoda dünyanın çeşitli yerlerinde olan şiddet olaylarına, savaşlara, insan hakları ihlallerine yönelik haberleri dinlersiniz?

1 = Hemen hemen hiç 2 = Ayda 1-2 gün 3 = Haftada 1-2 gün 4 = Haftada 3-4 gün 5 = Hemen hemen her gün

9. Ne sıklıkta medyada doğal afetlere yönelik haberleri takip edersiniz?

1 = Hemen hemen hiç 2 = Ayda 1-2 gün 3 = Haftada 1-2 gün 4 = Haftada 3-4 gün 5 = Hemen hemen her gün

10. Siyasi olaylara ne kadar ilgilisiniz?

1 = Hiç

2 = Biraz

3 = Orta derecede

4 = Oldukça

5 = Çok

11. Sizce haftada ne kadar süre haberlere vakit ayırıyorsunuz? (dakika veya saat olarak yazınız)

EK II : İNSAN HAKLARI İHLALLERİNE YÖNELİK DUYGU VE DÜŞÜNCE ÖLÇEĞİ (CEZASIZLIK ÖLÇEĞİ)

Bu bölümde takip ettiğiniz haberlerin yaratabileceği duygu ve düşünceleri ifade eden cümleler bulunmaktadır. Lütfen takip ettiğiniz şiddet olayları, savaşlar, kadına yönelik şiddet, insan hakları ihlalleri vb. haberlerinin sizde aşağıdaki duygu ve düşünceleri yaşatıp yaşatmadığını değerlendiriniz. Her bir cümlenin sizin için ne kadar doğru olduğunu verilen ölçek üzerinde size uygun şıkkı işaretleyerek belirtiniz.

1. İnsanlara yapılanların cezasız kalması moralimi bozuyor.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

2. İnsanlara yapılanların cezasız kalması bende öfke yaratıyor.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

3. İnsanlara yapılanlar cezasız kaldıkça hayatta her şey anlamını kaybediyor.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

4. İnsanlara yapılanların cezasız kalması bana kendimi çaresiz hissettiriyor.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

5. İnsanlara yapılanların cezasız kalması beni umutsuzluğa sürüklüyor.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

6. İnsanlara yapılanların cezasız kalması beni gelecek ile ilgili karamsar yapıyor.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

7. İnsanlara yapılanların cezasız kalmasının büyük haksızlık olduğunu düşünüyorum.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

8. İnsanlara yapılanların cezasız kalması adalete inancımı sarsıyor.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

9. İnsanlara yapılanların cezasız kalması bende intikam alma isteği yaratıyor.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

10. Bu olayların sorumlularını elimde olsa kendim cezalandırırım.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

11. İnsanlar beni hayal kırıklığına uğrattı.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

12. İnsanlara yapılanlara seyirci kaldığım için kendimi suçlu hissediyorum.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

13. İnsan hakları ihlalleri karşısında toplumun bilinçsizliği ve vurdumduymazlığı beni sinirlendiriyor.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

EK III : TEMEL VARSAYIMLAR ÖLÇEĞİ

Bu bölümde dünya, insanlar ve adalet inancı ile ilgili duygu ve düşünceleri ifade eden cümleler yer almaktadır. Her bir cümlenin sizin için ne kadar doğru olduğunu verilen ölçek üzerinde size uygun şıkkı işaretleyerek belirtiniz.

1. Dünyada her zaman iyiliğin galip geleceğine inanıyorum.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

2. İnsanlara güveniyorum.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

3. İnsanlar temelde iyi ve yardımseverdir.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

4. İnsanların temelde bencil ve nankör olduklarını düşünüyorum.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

5. Sık sık işe yarar bir insan olmadığımı düşünüyorum.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

6. Dünyada adalet olduğuna inanıyorum.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

7. Devletin adaletine inancım var.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

8. İnsanlar yaptıkları kötülüğün cezasını bir gün mutlaka çekerler.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

9. İnsanlar yapı itibariyle birbirlerine dostça ve iyi duygular beslerler.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

10. Dünya genelde güvenli bir yerdir.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

11. Dünyada iyilikler, kötülüklerden daha fazla.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

12. İnsanların başına sebepsiz yere bir felaket gelmez.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

13. Genelde insanlar bu dünyada hak ettiklerini bulurlar.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

14. İnsanlar birbirlerine her türlü kötülüğü yapabilirler.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

15. İnsanlar uğruna fedakarlık yapmaya değer varlıklardır.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

16. Kötü olaylar tesadüfen her insanın başına gelebilir.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

17. İnsanlar başkalarının başına gelen kötü şeylere ilgisiz ve duyarsızlardır.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

18. İnsanlar eğer kendileri iyiye kaderleri de iyi olur.

0 = hiç doğru değil 1 = biraz doğru 2 = orta derecede doğru 3 = oldukça doğru 4 = çok doğru

EK IV: KORKU VE KONTROL DUYGUSU ÖLÇEĞİ

Aşağıda insanların yaşayabileceği korkulara ilişkin ifadeler yer almaktadır. Lütfen her cümleyi dikkatle okuyun ve sizin için ne kadar doğru olduğunu verilen ölçek üzerinde değerlendirin.

	Hiç doğru değil	Biraz doğru	Orta derecede doğru	Oldukça doğru	Çok doğru
1. Yaşamım üzerinde hiç kontrolüm yok.					
2. Haberlerde gördüğüm olayları yaşamaktan yaşamaktan korkuyorum.					
3. Hayatımdan endişe ediyorum.					
4. Kendimi çaresiz hissediyorum.					
5. Korku yüzünden normal yaşamıma dönemiyorum.					
6. Kendimi tehlikede hissediyorum.					
7. Sevdiğim kişilerin tehlikede olduğunu hissediyorum.					
8. Günlük hayatımdaki sorunlarla başa çıkabilecek gücü kendimde bulamıyorum.					
9. Yaşamımla ilgili hiçbirşeyi değiştiremeyeceğimi düşünüyorum.					
10. Kendime güvenmiyorum.					
11. Daha önce olmayan bazı korkular yaşıyorum.					
12. Hayatımla ilgili kararlar alamıyorum.					
13. Yaşamımda tek başıma ayakta durabileceğimi sanmıyorum.					
14. Hiçbir şeye cesaretim yok.					
15. Sorunlarımın üstesinden gelemeyeceğime inanıyorum.					

EK V : TRAVMATİK STRES BELİRTİ ÖLÇEĞİ

Aşağıda travmatik bir olaydan sonra birçok insanın yaşadığı bazı sorunlar sıralanmıştır. Lütfen SON BİR HAFTA İÇİNDE bu sorunların sizde olup olmadığını, varsa sizi ne derecede rahatsız ettiğini belirtiniz (uygun kolonun altına X koyunuz).

	Hiç rahatsız etmiyor	Biraz	Oldukça	Çok rahatsız ediyor
1. Haberlerde izlediğim olaylarla ilgili bazı görüntüleri aklımdan atamıyorum.				
2. Haberlerde izlediğim olaylar birdenbire gözlerimin önünden bir film şeridi gibi geçiyor ve sanki o olayları kendim yaşıyormuş gibi hissediyorum.				
3. Sık sık korkulu rüyalar görüyorum.				
4. Herhangi bir şey bana haberlerde izlediğim olayları hatırlatınca rahatsızlık duyuyorum.				
5. Herhangi bir şey bana haberlerde izlediğim olayları hatırlatınca çarpıntı, terleme, baş dönmesi, bedenimde gerginlik gibi fiziksel belirtiler oluyor.				
6. Haberlerde izlediğim olaylarla ilgili düşünceleri ve duyguları aklımdan atmaya çalışıyorum.				
7. Haberlerde izlediğim olaylar benim de başıma gelecek korkusu ile bazı şeyleri yapmaktan kaçınıyorum (örn. trafik kazası haberlerinden dolayı arabaya binmemek; şiddet olayları haberlerinden dolayı toplantılara, gösterilere katılmamak, bomba saldırısı olabileceği düşüncesi ile metroya, otobüse vb binmemek gibi).				
8. Haberleri izlemekten kaçınıyorum.				
9. İzlediğim haberlerdeki olayları sonradan hatırlamakta güçlük çekiyorum.				
10. Hayata karşı ilgim azaldı.				
11. İnsanlardan uzaklaştığımı, onlara karşı yabancılaştığımı hissediyorum.				
12. Sanki duygularım ölmüş gibi geliyor.				
13. İzlediğim haberlerdeki olaylar bana her an ölebileceğimi düşündürdüğü için uzun vadeli planlar yapmak anlamsız geliyor.				
14. Uyumakta güçlük çekiyorum.				
15. Daha çabuk sinirleniyor ya da öfkeleniyorum.				
16. Unutkanlık veya dikkatimi yaptığım işe toplamakta güçlük çekiyorum.				
17. Her an tetikte duruyorum.				
18. Ani bir ses ya da hareket olduğunda irkiliyorum.				

EK VI : DEPRESYON DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ

Aşağıda kendinizi nasıl hissettiğinize dair cümleler okuyacaksınız. Lütfen SON BİR HAFTA İÇİNDE bu şikayetlerin sizde olup olmadığını, varsa bunların sizi ne kadar rahatsız ettiğini uygun kolonun altına X koyarak belirtiniz.

	HAYIR	BİRAZ	OLDUKÇA FAZLA	ÇOK FAZLA
1. Çabuk sinirleniyorum.				
2. Kendimi yerimde duramayacak kadar huzursuz hissediyorum.				
3. Günlük yaşamımda karar vermekte güçlük çekiyorum.				
4. Kendimi suçlu hissediyorum.				
5. Gelecekte umutsuzum.				
6. Hareketlerimde veya konuşmamda yavaşlama oldu.				
7. Kendimi değersiz, işe yaramaz buluyorum.				
8. Zaman zaman aklımdan kendimi öldürme düşünceleri geçiyor.				
9. İstemediğim halde kilo kaybettim (veya aldım).				
10. Düşünmekte veya dikkatimi toplamakta güçlük çekiyorum.				
11. Kolaylıkla ağlıyorum.				
12. Kendimi halsiz, bitkin hissediyorum.				
13. Kendimi üzüntülü ve kederli hissediyorum.				
14. Gündelik işlerimi yapmakta güçlük çekiyorum.				
15. Uykularımda azalma (veya artma) oldu.				
16. Bedenimle ilgili şikayetlerim var (baş ağrısı, bedende ağrı veya sızılar, mide veya bağırsak şikayetleri, nefes darlığı, çarpıntı, terleme, baygınlık hissi gibi).				
17. Cinselliğe karşı ilgimde azalma oldu.				
18. İştahımda azalma (veya artma) oldu.				
19. Hayattan eskisi gibi zevk alamıyorum.				

EK VII : SÜREKLİ KAYGI ÖLÇEĞİ

Aşağıda kişilerin kendilerine ait duygularını anlatmada kullandıkları bir takım ifadeler verilmiştir. Her ifadeyi okuyun, sonra da o anda nasıl hissettiğinizi ifadelerin sağ tarafındaki parantezlerden uygun olanını işaretlemek suretiyle belirtin. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Herhangi bir ifadenin üzerinde fazla zaman sarfetmeksizin anında nasıl hissettiğinizi gösteren cevabı işaretleyin.

		Hemen hemen hiçbir zaman	Bazen	Çok zaman	Hemen her zaman
1.	Genellikle keyfim yerindedir	(1)	(2)	(3)	(4)
2.	Genellikle çabuk yorulurum	(1)	(2)	(3)	(4)
3.	Genellikle kolay ağlarım	(1)	(2)	(3)	(4)
4.	Başkaları kadar mutlu olmak isterim	(1)	(2)	(3)	(4)
5.	Çabuk karar veremediğim için fırsatları kaçıırım	(1)	(2)	(3)	(4)
6.	Kendimi dinlenmiş hissediyorum	(1)	(2)	(3)	(4)
7.	Genellikle sakin, kendine hakim ve soğukkanlıyım	(1)	(2)	(3)	(4)
8.	Güçlüklerin yenemeyeceğim kadar biriktiğini hissederim	(1)	(2)	(3)	(4)
9.	Önemsiz şeyler hakkında endişelenirim	(1)	(2)	(3)	(4)
10.	Genellikle mutluyum	(1)	(2)	(3)	(4)
11.	Herşeyi ciddiye alır ve endişelenirim	(1)	(2)	(3)	(4)
12.	Genellikle kendime güvenim yoktur	(1)	(2)	(3)	(4)
13.	Genellikle kendimi emniyette hissederim	(1)	(2)	(3)	(4)
14.	Sıkıntılı ve güç durumlarla karşılaşmaktan kaçınırım	(1)	(2)	(3)	(4)
15.	Genellikle kendimi hüznü hissederim	(1)	(2)	(3)	(4)
16.	Genellikle hayatımdan memnunum	(1)	(2)	(3)	(4)
17.	Olur olmaz düşünceler beni rahatsız eder	(1)	(2)	(3)	(4)
18.	Hayal kırıklıklarını öylesine ciddiye alırım ki hiç unutamam	(1)	(2)	(3)	(4)
19.	Aklı başında ve kararlı bir insanım	(1)	(2)	(3)	(4)
20.	Son zamanlarda kafama takılan konular beni tedirgin ediyor	(1)	(2)	(3)	(4)

ÖZGEÇMİŞ

1989 yılında İstanbul'da doğdu. İlköğrenimini Bağlarbaşı İlköğretim Okulu'nda, lise öğrenimini ise Üsküdar Cumhuriyet Yabancı Dil Ağırlıklı Lisesi'nde tamamladı. Lisans öğrenimini 2007-2011 yılları arasında Haliç Üniversitesi Psikoloji bölümünde tamamladıktan sonra, 2012-2014 yılları arasında Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Uygulamalı Psikoloji alanında yüksek lisans eğitimini bitirdi. 2010 yılında Haydarpaşa Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi Psikiyatri Kliniği'nde staj yaptı. Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği'nin "Genç Ruh" projesinde terapiye yönelik süpervizyon aldı ve gönüllü olarak çalıştı. Doç. Dr. Ebru Şalcıoğlu'nun davranış terapisi eğitimini tamamladıktan sonra Davranış Bilimleri Araştırma ve Tedavi Merkezi'nde Eylül 2013-Mart 2014 arasında staj yapmıştır.